

המחלקה לחינוך ולתרבות תורניים בגולה

אגף החינוך

חודש בחדשו

לקט משניות לפי סדר חודשי השנה

לתלמידים בבתי ספר בחו"ל

חוברת התלמיד

המחבר:

יהודה איזנברג

ועדת היגוי:

הרב יחיאל וסרמן, אליעזר שפר, ד"ר גבריאל חיים כהן, חיים וינרב, עמוס ספראי

תשנ"ו

הקדמה

חוברת זו כוללת מבחר משניות, בסדר חגי ישראל. נתחיל בחודש תשרי, ונמשיך בסדר החודשים, עד לחודש אלול. החוברת כוללת לימוד משנה, ויחד עם המשנה מקורות נוספים מספרות ישראל.

מהי המשנה?

התורה שנמסרה למשה היתה בידי עם ישראל, והוא למד בה במשך כל השנים. אבל הלכות רבות שאנו שומרים אינם כתובות במקום אחד בתורה. דיני שבת נמצאים בפסוקים רבים ובמקומות שונים. כדי שאפשר יהיה ללמוד דיני שבת, למשל, צריך לאסוף את כל הדינים למקום אחד. כאשר נאספו הדינים יחד, נוצרה מסכת שבת. וכך לעניין ראש השנה, או יום הכיפורים, או סוכות, או פורים, או פסח.

האיש שאסף את כל ההלכות, וערך אותם בספר אחד, הוא רבי יהודה הנשיא. והספר שהוא ערך הוא ששה סדרי משנה.

במשנה ששה סדרים, וכל סדר כולל מסכתות שונות. ואלה הם סדרי המשנה:

סדר זרעים - הכולל את המצוות העוסקות בצמחים, בעבודת האדמה, בשנת השמיטה, ובכל המצוות התלויות בארץ.

סדר מועד - כולל את המצוות העוסקות בזמנים המיוחדים: שבת, חגים, חול המועד ודיני יום טוב.

סדר נשים - עוסק במצוות שבין איש לאשתו: איך מתחתנים ואין מתגרשים, מהם זכויות האשה במשפחה, ועוד.

סדר נזיקין - עוסק במצוות שבין אדם לחבירו. מה קורה אם אדם מזיק לשני, איך שותפים מתנהגים, ואיך ראוי להתנהג עם חבר (מסכת אבות).

סדר קודשים - כל הקשור לעבודת בית המקדש.

סדר טהרות - עניינים הקשורים בטומאה וטהרה, גם אלה בעיקר בקשר עם עבודת המקדש.

ארבעה ראשי שנים

ראש השנה פרק א, משנה א:

ארבעה ראשי שנים הם:

באחד בניסן - ראש השנה למלכים ולרגלים.

באחד באלול - ראש השנה למעשר בהמה.

רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים: באחד בתשרי.

באחד בתשרי - ראש השנה לשנים ולשמיטין וליובלות,

לנטיעה ולירקות.

באחד בשבט - ראש השנה לאילן, כדברי בית שמאי.

בית הלל אומרים בחמשה עשר בו.

הקדמה:

כשאנחנו עושים דבר שנמשך זמן מה, אנחנו צריכים לקבוע את זמן ההתחלה ואת זמן הסיום של מה שאנחנו עושים. למשל: אם שוכרים דירה לחודש, צריך לדעת מתי מתחיל החודש: ביום בו נכנסו לגור בדירה, או בראשון לחודש לפי הלוח. כל אדם נולד בתאריך אחר. גילו של כל אדם מתחלף ביום ההולדת שלו. אבל: שנת הלימודים מתחילה בראשון לספטמבר, וכל התלמידים עולים כתה באותו יום. תלמיד שנכנס לבית הספר באמצע שנה, גם הוא יעלה כתה בראשון לספטמבר. אנו יכולים לומר שהראשון לספטמבר הוא "ראש השנה לתלמידים". המשנה מתארת את הימים שהם ראש השנה לעניינים שונים.

באיזה סדר כתובים החודשים במשנה?
מדוע? איזה חודש הוא החודש הראשון, ואיזה
השביעי?

באחד בניסן ראש השנה למלכים ולרגלים -

ראש השנה למלכים - בחודש ניסן מתחילה שנה חדשה לחשבון השנים של כל מלך. כאשר מלך מתחיל למלוך בחודש שבט, החודשים שבט ואדר הם שנה ראשונה של המלך, ובחודש ניסן מתחילה שנה שניה. (כמו הילד שנכנס לבית הספר בחודש מאי).

ראש השנה ... לרגלים - מהו סדר החגים? שלש הרגלים מתחילים בחודש ניסן, כי ניסן הוא החודש הראשון. ולכן - שלש רגלים הם החגים לפי הסדר הזה: פסח, שבועות וסוכות.

מה פירוש הביטוי "רגלים" בפסוק הבא:
"שלש רגלים תחג לי בשנה". (שמות פרק כג, יז)

תוספתא
התוספתא היא ספר הכולל את דברי התנאים (החכמים שחיו בתקופת המשנה), אבל דבריהם לא נכללו במשנה.

תוספתא ראש השנה פרק א הלכה א

ניסן ראש השנה למלכים ולרגלים לחדשים ..., ויש אומרים אף לשכר בתים.

כיצד למלכים? מת באדר ועמד אחר תחתיו באדר מונין שנה לזה ולזה. מת בניסן ועמד אחר תחתיו בניסן, מונין שנה לזה ולזה. מת באדר ועמד אחר תחתיו בניסן, הראשונה נמנית לראשון, והשנייה נמנית לשני.

בתוספתא כתוב "ויש אומרים אף לשכר בתים". זאת אומרת שאם אדם השכיר דירה ובחווה כתוב "הדירה מושכרת לשנה" - כאשר הגיע חודש ניסן - נגמרה שנה, אפילו אם החווה נכתב בחודש שבט. מה לעשות כדי לקבל את הדירה ל-12 חודש? פשוט מאוד: לכתוב בחווה "הדירה מושכרת ל-12 חודש"!

איך יתכן שבמשך שתי שנות לוח ימלוך מלך שלש שנים?

באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה.

רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים באחד בתשרי.

מצוות התלויות בארץ
המצוות התלויות בעבודת האדמה הן מצוות התלויות בארץ, ומקיימים אותן רק בארץ ישראל.

אנחנו מכירים סוגים שונים של "מעשר": בארץ ישראל מעשרים את הפירות. בזמן בית המקדש היו נותנים לכוהנים וללוויים את המעשר שהוא עשירית מהפירות. בכל העולם נותנים יהודים מעשר מן הכסף שהם מרוויחים לעניים. בזמן בית המקדש היו מעשרים גם את הבהמות שנולדו:

רמב"ם הלכות בכורות פרק ו

הלכה א: מצות עשה להפריש אחד מעשרה מכל בהמות טהורות שיוולדו לאדם בכל שנה ושנה, ואין מצווה זו נוהגת אלא בבקר וצאן בלבד שנאמר וכל מעשר בקר וצאן וגו'.

הלכה ב: מעשר בהמה נוהג בחולין אבל לא במוקדשין, ונוהג בארץ ובחוצה לארץ בפני הבית ושלא בפני הבית, אבל חכמים אסרו לעשר בהמה בזמן הזה ...

כדי לעשר את הבהמות, צריך לדעת אילו בהמות נולדו במשך השנה. המשנה קובעת שראש השנה למעשר בהמה הוא אחד באלול, ולפי רבי אלעזר ורבי שמעון - באחד בתשרי. לפי זה, כל הבהמות שנולדו עד אחד באלול הם בנות אותה שנה, ומעשרים אותם ביחד.

אילו מהחיות הבאות צריך לעשר? תרגול,

פרה, כבשה, צבי.

האם היום מעשרים בהמות?

באחד בתשרי ראש השנה לשנים ולשמיטין וליובלות לנטיעה ולירקות.

שמיטה ויובל

ראש השנה לשנים: (א) הראשון בתשרי, ראש השנה, הוא היום בו מתחילים את חשבון השנים. ומהו חשבון השנים? בראש השנה מתחילה שנה חדשה לפי הלוח העברי.

(ב) ובראש השנה כל בני אדם עומדים לדין בפני הקדוש ברוך הוא. על כן ראש השנה הוא יום הדין.

ראש השנה מתחיל בחודש השביעי: בחודש תשרי. והסיבה היא שאנו סופרים את החודשים מחודש ניסן, הוא חודש יציאת מצרים. לכן ניסן הוא החודש הראשון, ותשרי הוא החודש השביעי. ובכל זאת, השנה מתחילה בראש השנה, בתשרי, בחודש השביעי.

יש "יובל" גם

ראש השנה ... לשמיטין וליובלות - שמיטה ויובל הם מצוות התלויות בארץ, והם מתחילים בראש השנה.

ראש השנה ... לנטיעה ולירקות - ראש השנה לנטיעה היא לעניין ערלה. שלש השנים הראשונות של כל עץ הפירות אסורות באכילה, והשנים מתחילות

ביובל כל השדות הן הפקר, ועבדים יוצאים לחופשי. היום שנת היובל איננה נוהגת.

באחד בתשרי, הוא ראש השנה. ראש השנה לירקות הוא לעניין מעשרות. בארץ ישראל צריך לעשר את הפירות והירקות שצמחו בכל שנה, ובכל שנה מעשרים את הפירות של אותה שנה. אחד בתשרי הוא היום בו מתחילים לחשב את השנים לעניין מעשרות.

רמב"ם הלכות תרומות פרק ה הלכה יא

רמב"ם
רמב"ם הוא רבי משה בן מימון. חי בספרד ובמצרים, וחיבר פירוש למשנה ואת הספר "משנה תורה", שהוא אחד הספרים החשובים ביותר של עם ישראל. הספר הוא סיכום של כל העניינים הנזכרים בתלמוד ובספרי הפוסקים.

אין תורמין מפירות שנה זו על פירות שנה שעברה, ולא מפירות שנה שעברה על פירות שנה זו, ואם תרם אינה תרומה. שנאמר "שנה שנה". ליקט ירק ערב ראש השנה עד שלא באה השמש, וחזר וליקט אחר שבאה השמש, אין תורמין מזה על זה, שזה חדש וזה ישן. וכן אם ליקט אתרוג בערב ט"ו בשבט עד שלא בא השמש, וחזר וליקט אתרוג אחר משבאה השמש, אין תורמין מזה על זה, מפני שאחד בתשרי ראש השנה למעשרות תבואה וקטניות וירקות, וט"ו בשבט ראש השנה למעשרות האילן.

הרמב"ם כותב "ליקט ירק ערב ראש השנה עד שלא באה השמש, וחזר וליקט אחר שבאה השמש". איך יתכן שאדם ילקט (=יקטוף) ירקות ערב ראש השנה אחרי שקיעה? מתי אפשר שהוא יקטוף את הירקות?

בית שמאי ובית הלל

שמאי והלל היו חכמים שהורו הלכה בימי בית המקדש השני. לאחר מותם המשיכו תלמידיהם את דרכם, והמשיכו ללמוד תורה ולפסוק הלכה. בין התלמידים של בית שמאי ובית הלל היו מחלוקות רבות, ובדרך כלל בית שמאי החמירו, ובית הלל הקלו.

באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי

בית הלל אומרים בחמשה עשר בו.

אנו מכירים את ט"ו בשבט, הוא ראש השנה לאילנות. ההלכה היא כדעת בית הלל, ולכן אנו מכירים את ראש השנה לאילנות בט"ו בשבט.

לעניין מה ט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות? הדבר דומה לכך שאחד בתשרי הוא ראש השנה לירקות. בארץ ישראל צריך לעשר את הפירות ואת הירקות. בכל שנה מעשרים את הפירות של אותה שנה, ואסור לערבב פירות שנה אחת עם פירות שנה אחרת. מתי ראש השנה לעניין זה? בירקות - ראשון בתשרי. בפירות - ט"ו בשבט. נחזור ונקרא את דברי הרמב"ם במקור הקודם:

רמב"ם הלכות תרומות פרק ה הלכה יא

וכן אם ליקט אתרוג בערב ט"ו בשבט עד שלא בא השמש וחזר וליקט אתרוג אחר משבאה השמש אין תורמין מזה על זה מפני שאחד בתשרי ראש השנה למעשרות תבואה וקטניות וירקות, וט"ו בשבט ראש השנה למעשרות האילן.

איזה מראשי השנים המוזכרים במשנה אתה

מכיר?

איזה מהם החשוב ביותר לדעתך?

בארבעה פרקים העולם נידון

ראש השנה פרק א משנה ב

בארבעה פרקים העולם נידון:

בפסח על התבואה;

בעצרת על פירות האילן;

בראש השנה כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון,

שנאמר (תהילים ל"ג) היוצר יחד לבם, המבין אל כל מעשיהם.

ובחג נידונין על המים:

הקדמה:

ראש השנה הוא יום הדין. אבל יש ימים נוספים שהם ימי דין. כל אחד מרגיש בשעה שהוא עומד לקבל תשובה חשובה, שהוא כמו עומד בדין, אולי יקבל, ואולי לא. גם העולם כולו עומד כמה פעמים בשנה לפני קבלת תשובה על שאלה חשובה. ובכל פעם הוא מרגיש כמו במשפט, כמו שהוא עומד לדין.

המשנה מדברת על ארבעה פרקים (=זמנים) שבהם העולם עומד לדין. העולם עומד לדין בזמן שבו ה' קובע מה יהיה גורל העולם בחדשים הבאים: בפסח מתחילה התבואה להבשיל. ואף אחד לא יודע אם התבואה תגדל ותצליח, ויהיה אוכל, או שמחלות יזיקו לשדות, ותהיה בצורת. בחג השבועות, בעצרת, מתחילים להבשיל פירות הקיץ. ושוב חרדה: האם יצליחו הפירות לצמוח, או שיהיה מחסור. בראש השנה - יום הדין. ובחג הסוכות, מתחילים הגשמים לרדת בארץ ישראל, והאיכרים תולים עיניהם בשמים ושואלים: יהיה גשם השנה, או אולי תהיה בצורת.

בפסח [נידונים] על התבואה

את החיטים זורעים בחורף, והם מתחילים להבשיל בפסח. אחרי הפסח מתחיל הקציר. (התבואות שמגדלים היום צומחות מאוחר יותר). שתי מצוות קשורות בזמן שהתבואה מבשילה:

(א) בזמן בית המקדש היו מקריבים ביום הראשון של חול המועד פסח את קרבן העומר, שהיה בא מן השעורה החדשה שצמחה השנה. אחרי שהקריבו במקדש את קרבן העומר, היה מותר לכל אחד לאכול מן התבואה החדשה.

(ב) היום, אסור לאכול חיטה חדשה שצמחה השנה לפני שעבר יום ראשון של חול המועד פסח, היום בו היו מקריבים במקדש את קרבן העומר.

יש מצווה שנקראת "איסור חדש". האם אתה יכול לשער מהי?

עצרת

המונח "עצרת" יש לו שלשה פירושים: שביעי של פסח, שמיני של סוכות וחג השבועות. במשנה "עצרת" היא חג השבועות.

בעצרת [נידונים] על פירות האילן

"עצרת" היא חג השבועות. בתורה קוראים "עצרת" לכל חג בו מתאספים, ואילו לחג השבועות קוראים "חג הקציר". אבל במשנה ובתלמוד, "עצרת" זה שמו של חג השבועות. בחג השבועות מתחילים להביא לבית המקדש את הביכורים, ואפשר היה להביא אותם מחג השבועות ועד לחג החנוכה. בעצרת - חג השבועות - נדונים על פירות האילן, כי מחג השבועות מתחילים לאסוף את הפירות שצמחו באותה שנה.

משנה ביכורים פרק א משנה ג

אין מביאין בכורים חוץ משבעת המינים. לא מתמרים שבהרים, ולא מפירות שבעמקים, ולא מזיתי שמן שאינם מן המובחר. אין מביאין בכורים קודם לעצרת. אנשי הר צבועים הביאו בכוריהם קודם לעצרת, ולא קבלו מהם, מפני הכתוב שבתורה "וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה" (שמות כג).

אנשי הר צבועים הביאו ביכורים לפני חג השבועות, ולא קבלו מהם את הביכורים. הסיבה היא כי בפסוק כתוב "וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה" (שמות כג). וחכמים פרשו את הפסוק כך: חג הקציר, שהוא חג השבועות, הוא החג שבו מביאים לבית המקדש את ביכורי הפירות. אנשי הר צבועים הביאו לפני הזמן - ולכן לא קבלו מהם את הביכורים.

רמב"ם - הלכות בכורים פרק ב הלכה ו

אין מביאין בכורים קודם לעצרת, שנאמר "וחג הקציר בכורי מעשיך". ואם הביא אין מקבלין ממנו, אלא יניחם שם עד שתבוא עצרת ויקרא

עליהן. וכן אין מביאין בכורים אחר חנוכה, שהבכורים שבכרו אחר חנוכה
הן חשובין משנה הבאה. ויניחם עד אחר עצרת.

תן זוגמאות לפירות שמביאים מהם

ביכורים

בראש השנה כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון,
שנאמר "היוצר יחד לבם, המבין אל כל מעשיהם" (תהילים ל"ג).

ראש השנה הוא יום הדין לבני אדם. בתפילות ראש השנה אנו מתפללים שנצא
זכאים בדין לפני הקב"ה. וכך מבאר רבי יהודה את יום הדין:

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף טז עמוד א

**רבי יהודה אומר: הכל נידונין בראש השנה, וגזר דין שלהם נחתם כל אחד
ואחד בזמנו: בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בחג נידונין על
המים, ואדם נידון בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביום הכיפורים.**

לפי רבי יהודה כל אדם נידון בראש השנה. ביום הדין הזה דנים את האדם אם
התבואה שלו תצלית, ואם הפירות שהוא מגדל יהיו טובים, ואם יהיה מספיק גשם
בשדות שלו.

רמב"ם הלכות תשובה פרק ב הלכה ו

**אף על פי שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרה הימים שבין ראש השנה
ויום הכיפורים היא יפה ביותר, ומתקבלת היא מיד, שנאמר "דרשו ה'
בהמצאו". במה דברים אמורים? ביחיד. אבל צבור, כל זמן שעושים
תשובה וצועקין בלב שלם, הם נענין, שנאמר "כה' אלהינו בכל קראנו
אליו".**

ראש השנה הוא יום הדין, ובתפילת ראש השנה אנו מתפללים על השנה
הבאה. תפילת ראש השנה כוללת בקשה שה' יהיה מלך על כל העולם, שה'
יזכור את עם ישראל, וכמובן: תקיעת שופר.

היכן טוב יותר להתפלל, ביחידות או
בציבור? מדוע?

מצא פסוק מתפילת ראש השנה שמזכיר תשובה.

ומה ההבדל בין הדין של פסח, שבועות וסוכות, לבין הדין של ראש השנה?
תשובה לכך נותן המדרש הבא:

דברים רבה *ליברמן) פרשת האזינע ד#ה הצור תמים

פעלו

אמר ישעיהו "דרשו ה' בהמצאו". משל למה הדבר דומה? למלך שאמר לעבדיו: צאו והכריזו בכל ממשלתי, שאני יושב ודן דיני ממונות. כל מי שיש לו עסק עם חברו, יבוא לפני, ואני דן אותו לכף זכות, עד שלא אשב לדון דיני נפשות.

אמר הקב"ה... הו יודעים שאני דן את העולם בארבעה פרקים האלו: בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון, בחג נידונין על המים. והללו שלשה פרקים, יושב אני לדון דיני ממונות, להעשיר ולהעני, להרבות או למעט. אבל ראש השנה, זמן דיני נפשות הוא: אם למוות, אם לחיים... ואם עשיתם תשובה לפני, אני אקבל אתכם, ואדון אתכם לכף זכות, ואשמע תפילתכם.

הדין בפסח, בשבועות ובסוכות - הוא על כסף, על הרווח שבני אדם ירוויחו או יפסידו. על רמת החיים שלהם. בראש השנה - הדין הוא על החיים עצמם. מי יחיה, ומי ימות. המלך במשך קורא לעמו ואומר: בואו אלי כדי שאשפוט אתכם בעניינים של כסף. אחר כך יהיה מאוחר, ואז אשפוט אתכם אם תחיו אם לא.

איזה יום דין חשוב ביותר? מדוע? איך רואים זאת?

ובחג נידונין על המים.

"חגי" - הוא חג הסוכות. וכך נאמר בתורה על חג הסוכות:

ויקרא פרק כג

חודש בחדשו - חוברת התלמיד

(לט) אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי באספכם את תבואת הארץ תחגו את חג ה' שבעת ימים ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון :
(מ) ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים :
(מא) וחגתם אתו חג לה' שבעת ימים בשנה חקת עולם לדרתכם בחדש השביעי תחגו אתו :
(מב) בסכת תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכת :

"חג" - הוא חג הסוכות, ובחג הסוכות מתחילים להתפלל על הגשם.

מצא פסוק שבו מוזכרת המלה "חג" על חג אחר.

תענית פרק א משנה א-ב

מאימתי מזכירין גבורת גשמים? רבי אליעזר אומר מיום טוב הראשון של חג. רבי יהושע אומר, מיום טוב האחרון של חג.
אין שואלין את הגשמים אלא סמוך לגשמים. רבי יהודה אומר: העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג האחרון מזכיר, הראשון אינו מזכיר.

בתפילת העמידה אנו אומרים "אתה גיבור לעולם ה', מחיה מתים אתה רב להושיע, משיב הרוח ומוריד הגשם". מתחילים להזכיר את הגשמים בתפילה. היום בו מתחילים להזכיר הוא שמיני עצרת, היום שאחרי היום השביעי של חג הסוכות. רבי יהודה אומר כי החזן, המתפלל את התפילה האחרונה של הבוקר, תפילת מוסף, הוא מזכיר את הגשם, ואילו הראשון, העובר לפני התיבה ומתפלל שחרית, אינו מזכיר גשם.

מצא בסידור שני מקומות בהם מזכירים גשם.

על איזה מהם מדובר במשנה שלנו?

בראשית רבה פרשה יג ד#ח ו רבי חייא

גוי אחד שאל את רבי יהושע בן קרחה, אמר לו: אתם יש לכם מועדות, ואנו יש לנו מועדות, בשעה שאתם שמחים אין אנו שמחים, ובשעה שאנו שמחים אין אתם שמחים, ואימתי אנו ואתם שמחים? בירידת גשמים.

שים לב עם מי מדבר הגוי הזה! הוא מדבר עם רבי יהושע, שבמשנה תענית פרק א שהובאה קודם פסק הלכה מתי מזכירים את הגשם: מיום טוב אחרון.

המקור הבא מסכם את כל מה שלמדנו על החגים והדין שיש בכל חג.

תלמוד בבלי- מסכת ראש השנה דף טז עמוד א

תניא, אמר רבי יהודה משום רבי עקיבא:

מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח? מפני שהפסח זמן תבואה הוא. אמר הקדוש ברוך הוא: הביאו לפני עומר בפסח, כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות.

ומפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת? מפני שעצרת זמן פירות האילן הוא, אמר הקדוש ברוך הוא: הביאו לפני שתי הלחם בעצרת, כדי שיתברכו לכם פירות האילן.

ומפני מה אמרה תורה נסכו מים בחג? אמר הקדוש ברוך הוא: נסכו לפני מים בחג, כדי שיתברכו לכם גשמי שנה, ואמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות. מלכיות - כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות - כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה, ובמה - בשופר.

המצווה לשמוע תקיעת שופר

במדבר פרק כט, א

ובחדש השביעי, באחד לחדש,

מקרא קדש יהיה לכם,

כל מלאכת עבודה לא תעשו.

יום תרועה יהיה לכם.

מושגים:

מקרא קודש

יום תרועה

מלאכת עבודה

בכסה ליום חגנו

תקיעה

שברים

תרועה

החודש השביעי הוא חודש תשרי. החודשים בלוח העברי מתחילים בניסן, וממנו סופרים חודשים. הפסוק אומר כי בחודש השביעי, באחד לחודש, יהיה חג, ואסור לעשות בו מלאכה. ועוד דבר מיוחד את החג הזה: הוא יום תרועה.

יש בפסוק ביטויים שאינם מובנים. מה פירוש "מקרא קודש"? ומהי "מלאכת עבודה"? ואיך משמיעים "תרועה"? גם כתוב בו כי ראש השנה הוא באחד לחודש תשרי, ואילו אנו חוגגים את ראש השנה, גם בארץ ישראל, בראשון ובשני לחודש תשרי.

בלימוד שלנו נעסוק במיוחד במצווה המיוחדת לראש השנה: "יום

תרועה יהיה לכם" - מצווה להשמיע קול תרועה. איך משמיעים תרועה?

כמה תרועות משמיעים? איך שומעים? - כל זה נלמד בעזרת המשניות של פרק שני במסכת ראש השנה.

תהלים פרק פא, ד-ה

תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו:

כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב:

מצודת דוד

בחדש - בהתחלת החודש. רצה לומר: ביום הראשון, תקעו שופר:

בכסה - בזמן המיועד להיות בו יום חג, והוא ראש השנה.

כי חק - התקיעה היא חק, גזרת המקום על ישראל, כי הוא יום המשפט.

ובאה התקיעה לזרז על התשובה, לזכות במשפט:

אפשר להבין את הפסוק בתהלים
כפירוש של הפסוק בספר במדבר.
נשווה את שני הפסוקים:

בתהלים כתוב	במדבר כתוב
בכסה	באחד לחדש
תקעו	יום תרועה יהיה לכם
בחדש	שופר.

בתהלים יש בנוסף למצוות תקיעת שופר גם
הסבר מדוע צריכים לתקוע בשופר. מהו
ההסבר? העזר בפירוש "מצודות דוד".

ממה עושים את השופר?

ראש השנה פרק ג (מתוך משניות ב,ה)

כל השופרות כשרין,

חוץ משל פרה, מפני שהוא קרן.

רבי יהודה אומר:

בראש השנה תוקעין בשל זכרים.

בפסוק שלמדנו בספר במדבר כתוב "יום תרועה יהיה לכם". בפסוק אחר, הכתוב בספר ויקרא, כתוב "והעברת שופר תרועה בחודש השביעי, בעשור לחודש" (ויקרא כה,ט). משני הפסוקים יחד אנו למדים כי "תרועה" הם קולות שמשמיעים ב"שופר". לפרה יש קרנים. לקרן של הפרה לא קוראים שופר. רק לקרן של האיל או היעל קוראים שופר, ולכן רק בהם יכולים לתקוע. רבי יהודה אומר, שבראש השנה תוקעים בשופר של איל, שהוא כפוף. מדוע צריך לתקוע בשופר כפוף? כי בראש השנה אדם צריך לזכור שהוא עומד ביום הדין. האיש המתפלל עומד כפוף, והשופר שהוא תוקע בו - גם הוא כפוף.

רמב"ם הלכות שופר פרק א הלכה א

מצות עשה של תורה לשמוע תרועת השופר בראש השנה.

שנאמר "יום תרועה יהיה לכם" (במדבר כ"ט).

ושופר שתוקעין בו, הוא קרן הכבשים הכפוף.

וכל השופרות פסולין חוץ מקרן הכבש.

הרמב"ם כותב כי יש מצווה לשמוע "תרועת השופר". אבל בפסוק שהרמב"ם מביא כתוב רק "יום תרועה", ולא כתוב שהתרועה היא בשופר. מניין למד זאת הרמב"ם? במשנה למדנו שתי דעות: דעה אחת שכל השופרות כשרים, ודעתו של רבי יהודה, שרק בשופר של איל זכר תוקעים. כמו מי פסק הרמב"ם?

איך שומעים קול שופר?

ראש השנה פרק ג משנה ז

התוקע לתוך הבור, או לתוך הדות, או לתוך הפיטם,
אם קול שופר שמע יצא,
ואם קול הברה שמע - לא יצא.

וכן מי שהיה עובר אחורי בית הכנסת,
או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת,
ושמע קול שופר או קול מגילה -
אם כיון לבו יצא,
ואם לאו לא יצא.
אף על פי שזה שמע וזה שמע,
זה כיון לבו וזה לא כיון לבו.

ביאור המשנה:

בור - חפירה באדמה. דות - מרתף. פיטס - חבית גדולה. המשנה מספרת על אנשים שתקעו בשופר בימים של צרות, כאשר היה אסור ליהודים לתקוע בשופר. יהודים היו נכנסים למרתפים ותוקעים שם. המשנה מסבירה מתי הקול הוא קול שופר: אם שומעים את קול השופר, ולא את ההד שקול השופר מעורר, זוהי תקיעת שופר, והשומע יצא ידי חובת תקיעה. אם שומעים הד-שופר, אין זה קול שופר, ואין השומע יוצא ידי חובתו.

החצי השני של המשנה עוסק באדם שהיה עובר ליד בית כנסת, או ששמע את תקיעת השופר כשהוא בבית. וכאן מבדילה המשנה בין אדם שהתכוון לשמוע את קול השופר כדי לקיים את המצווה, לבין אדם ששמע, אבל לא התכוון לקיים את המצווה. הראשון - יצא ידי חובת שופר, והשני לא יצא, והוא צריך לחזור ולשמוע תקיעת שופר.

תוספתא ראש השנה - פרק ב - הלכה ז

רועה שהרביץ צאנו אחורי בית הכנסת,
כן חולה שהיה מוטל אחורי בית הכנסת,

ומי שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת,
ושמע קול שופר או קול מגילה -
אם כיון לבו יצא, ואם לאו - לא יצא.
אע"פ שזה שמע וזה שמע:
זה כיון לבו, וזה לא כיון לבו.
זה שכיון לבו יצא, וזה שלא כיון לבו לא יצא.
שאיך הכל הולך אלא אחר כונת הלב.
שנאמר: "תכין לבם תקשיב אזניך".
ואומר "תנה בני לבך לי, ועיניך דרכי תצורנה".

בתוספתא יש דוגמאות נוספות על אלה
שבמשנה. מצא אותן.
האם מותר לאדם לצאת עם הצאן למרעה
בראש השנה?
בתוספתא יש משפט סיכום לעניין הכוונה.
מצא אותו. למשפט זה יש בתוספתא הוכחה
משני פסוקים: הפסוק הראשון הוא בתהלים
פרק י"ז: "תאות ענוים שמעת ה' תכין לבם
תקשיב אזניך".
מצודת דוד: תאות - הלא מעולם שמעת למלאות
תאות ענוים, לכן גם עתה, כשלבם נכון
להתפלל בכוונת הלב, שמע אליהם ומלא
תאותם.
הפסוק השני הוא ממשלי פרק כג, כו: "תנה בני
לבך לי, ועיניך דרכי תצורנה".
מצודת דוד: תנה - הכן לבבך להבין אמרי, ואז
עיניך דרכי תצורנה, כי תשכיל, שהוא דרך
הישר.
מצא באחד מן הפסוקים את הרעיון שכוונת
הלב היא הדבר החשוב ביותר.

הכל הולך אחר כוונת הלב

ראש השנה פרק ג משנה ח

"והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל" (שמות י"ז).
וכי ידיו של משה עושות מלחמה, או שוברות מלחמה?
אלא לומר לך: כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה,
ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים, היו מתגברים.
ואם לאו - היו נופלין.
כיוצא בדבר אתה אומר:
"עשה לך שרף, ושים אותו על נס,
והיה כל הנשוד וראה אותו וחי". (במדבר כ"א)
וכי נחש ממית, או נחש מחיה?
אלא, בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה,
ומשעבדין את לבם לאביהן שבשמים, היו מתרפאים.
ואם לאו - היו נימוקים.

המשנה ממשיכה את הרעיון שהובא במשנה הקודמת: הכל הולך אחר כוונת הלב. כמו בשופר, רק מי שמתכוון לשמוע מקיים את המצווה, כך גם בהצלת עם ישראל.

במשנה ביאור לשני פסוקים. הראשון - התיאור של משה המרים את ידיו במלחמת עמלק, וכאשר משה מרים את ידיו - ישראל מנצחים. והמשנה שואלת: האם ידיו של משה מנצחים? והתשובה: משה מרים את ידיו, ומראה לישראל להסתכל לשמים. כוונת הלב של ישראל, המסתכלים לשמים, היא הגורמת לניצחון. וכך ביאור הפסוק השני. כאשר ישראל נענשו במכה של נחשים, התפלל משה לה', וקבל תשובה לעשות נחש, שכל המסתכל עליו מתרפא. וכי מספיק להסתכל על הנחש כדי להתרפא? אלא: כוונת הלב היא העיקר.

תן דוגמה לכך שכוונת הלב היא העיקר. חשוב על התנהגות כלפי חברים: אתה עושה אותו מעשה בדיוק, פעם אחת הוא נחשב למעשה טוב, ופעם אחרת הוא ייחשב למעשה רע. והכל בגלל כוונת הלב.

מכילתא דרבי ישמעאל

בשלח - מס' דעמלק בשלח

"והיה כאשר ירים משה ידו וגבר", וכי ידיו של משה מגברות את ישראל, או ידיו שוברות את עמלק? אלא, כל זמן שהיה משה מגביה את ידיו כלפי מעלה, היו ישראל מסתכלין בו, ומאמינין במי שפיקד את משה לעשות כן, והקב"ה עושה להם נסים וגבורות.

כיוצא בו "ויאמר ה' אל משה עשה לך שרף" (במדבר כא ח). וכי נחש ממת ומחיה? אלא, כל זמן שהיה עושה כן, היו ישראל מסתכלין בו,

ומאמינין במי שפיקד את משה לעשות כן, והקב"ה שולח להם רפואות.

כיוצא בו "והיה הדם לכם לאות" וגוי' (שמות יב יג). וכי מה הדם מהנה

למלאך, או מה מהנה לישראל? אלא, כל זמן שהיו ישראל עושין כן, ונותנין

מן הדם על פתחיהם, הקב"ה חס עליהם, שנאמר "ופסח ה' על הפתח".

מכילתא
דרבי ישמעאל
המכילתא הוא ספר של דרשות חכמים, בעיקר בנושאים של הלכה, על ספר שמות. את הספר ערך רבי ישמעאל, שהיה תלמידו של רבי עקיבא.

במכילתא המובאת כאן יש תוספת מעניינת, המסבירה את משמעות דברי המשנה "מסתכלים כלפי מעלה". איך מפרשת המכילתא את הביטוי הזה?

ראש השנה שחל בשבת

הקדמה

שתי המשניות שנלמד עוסקות בשאלה אחת: מה קורה אם ראש השנה חל בשבת, או אם חג הסוכות חל בשבת. בשני חגים אלה מקיימים מצוות מיוחדות: תקיעת שופר בראש השנה, ונטילת לולב בסוכות. שתי המצוות האלה אין בעשייתם חילול שבת, ולכן מותר היה לקיים אותם בשבת. ובכל זאת חכמים אסרו לתקוע בשופר בשבת, או ליטול לולב בשבת, מחשש שאדם יקח את הלולב או את השופר למקום שאין בו עירוב, והדבר אסור. חכמים לא אסרו איסורים אלה בירושלים, כי שם יש בית דין, והם מסבירים מה מותר לעשות, ובוודאי שבירושלים אנשים לא יטעו ולא יעבירו שופר ולולב למקום שאסור להעביר אותו.

בית המקדש חרב בשנת 69 לספירה, ואחרי החורבן לא ישב עוד בית הדין בירושלים. היה זה רבן יוחנן בן זכאי שהעביר את מרכז התורה ליבנה, והוא תיקן תקנות רבות בקשר לשמירת התורה בלי בית מקדש. הוא תיקן גם תקנות בקשר לתקיעת שופר ונטילת לולב בשבת.

ראש השנה פרק ד משנה א

יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת,

במקדש היו תוקעים, אבל לא במדינה.

משחרב בית המקדש, התקין רבן יוחנן בן זכאי,

שיהו תוקעין בכל מקום שיש בו בית דין.

אמר רבי אלעזר:

לא התקין רבן יוחנן בן זכאי אלא ביבנה בלבד.

אמרו לו:

אחד יבנה, ואחד כל מקום שיש בו בית דין.

במקדש היו תוקעים - בבית המקדש היו תוקעים בשופר גם אם ראש השנה היה בשבת. בית המקדש, הכוונה או לבית המקדש עצמו, או גם לירושלים, שהרי בית הדין ישב בירושלים, והוא ידאג לכך שאנשים לא יחללו שבת בגלל תקיעת שופר.

אבל לא במדינה - כל ארץ ישראל.

מקום שיש בו בית דין - רבי יוחנן בן זכאי תיקן, שכל מקום שיש בו בית דין דינו כמו בית המקדש: מותר לתקוע בו בשופר, כיוון שבית הדין יזהיר את העם שלא לחלל שבת. אלא שרבי אלעזר אומר, שתקנת רבן יוחנן בן זכאי לא היתה לכל מקום שיש בו בית דין, אלא רק ליבנה, מקומו של רבן יוחנן בן זכאי, שם היה מרכז התורה אחרי החורבן, ושם ישבה הסנהדרין בימיו.

רמב"ם הלכות שופר וסוכה ולולב פרק ב הלכה ו

יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, אין תוקעין בשופר בכל מקום...
גזירה שמא יטלנו בידו, ויוליכנו למי שיתקע לו, ויעבירונו ארבע אמות ברשות
הרבים, או מוציאו מרשות לרשות, ויבא לידי איסור סקילה. שהכל חייבים
בתקיעה, ואין הכל בקיאים לתקוע.

ראש השנה פרק ד משנה ג

בראשונה היה הלולב ניטל במקדש שבעה, ובמדינה יום אחד.

משחרב בית המקדש,

התקין רבן יוחנן בן זכאי

שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש..

מצוות חג הסוכות כתובה בתורה: "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת
תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים" (ויקרא
פרק כג, מ). לפי פסוק זה יש שני סוגים של מצוות לולב:

(א) ולקחתם לכם ביום הראשון,"

(ב) "ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים".

חז"ל פירשו את המצווה כך: בכל מקום נוטלים לולב יום אחד, ביום הראשון של
חג הסוכות. ואילו לפני ה' - בבית המקדש - שמחים בו שבעה ימים.

כאשר חרב בית המקדש, תיקן רבן יוחנן בן זכאי כי בכל מקום יטלו לולב שבעה
ימים, זכר לבית המקדש.

בליל הסדר אנו מקיימים מצווה אחת, ואנו

מכריזים בקיימנו אותה שהיא "זכר למקדש

כהלל". האם זוכר אתה מהי המצווה?

מבנה תפילת ראש השנה

ראש השנה פרק ד משנה ה

סדר ברכות:

אומר "אבות" ו"גבורות" ו"קדושת השם",
וכולל "מלכיות" עמהן, ואינו תוקע.

"קדושת היום" - ותוקע,

"זכרונות" - ותוקע,

"שופרות" - ותוקע,

ואומר "עבודה" ו"הודאה" ו"ברכת כהנים".

דברי רבי יוחנן בן נורי.

אמר לו רבי עקיבא:

אם אינו תוקע ל"מלכיות", למה הוא מזכיר?

אלא:

אומר "אבות" ו"גבורות" ו"קדושת השם",

וכולל "מלכיות" עם "קדושת היום" - ותוקע.

"זכרונות" - ותוקע,

"שופרות" - ותוקע,

ואומר "עבודה" ו"הודאה" ו"ברכת כהנים".

המשנה מתייחסת לתפילת מוסף של ראש השנה. הברכות הכלולות בתפילת מוסף
הן:

אבות - "ברוך.. אלהי אברהם, אלהי יצחק ואלהי יעקב... ברוך אתה ה' מגן
אברהם".

גבורות - "אתה גבור לעולם ה'... ברוך אתה ה' מחיה המתים".

קדושת השם - "אתה קדוש ושמך קדוש... ברוך אתה ה' המלך הקדוש".

ברכות אלה מצויות בתחילת כל תפילת עמידה, וכל מתפלל מכיר אותן.

בראש השנה נוספות עוד ברכות:

קדושת היום - "אתה בחרתנו... ותתן לנו את יום הזכרון הזה יום תרועה מקרא
קודש... ברוך אתה ה' מקדש ישראל ויום הזכרון".

מלכיות - פסוקים המזכירים מלכות, והם מתחילים בקטע "ככתוך בתורתך ה'
ימלוך לעולם ועד".

זכרונות - הקטע המתחיל ב"אתה זוכר מעשה עולם" וכולל פסוקי זכרונות.
הסיום: "ברוך אתה ה' זוכר הברית".

חודש בחדשו - חוברת התלמיד

שופרות - הקטע המתחיל "אתה נגלית בענן כבודך", כולל עשרה פסוקי שופרות, ומסיים "ברוך אתה ה' שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים".
המחלוקת בין רבי יוחנן בן נורי ורבי עקיבא היא היכן מקומה של "מלכויות" - יחד עם קדושת השם, או יחד עם קדושת היום.

מלא את הטבלה הבאה, וציין בה היכן תוקעים בשופר.

תוק ע	רבי עקיבא	תוק ע	רבי יוחנן בן נורי
	אבות	לא	אבות
לא	גבורות		גבורות
	קדושת השם		קדושת השם ומלכויות
	קדושת היום ומלכויות		קדושת היום
	זכרונות		זכרונות
כן	שופרות	כן	שופרות

מראש השנה ליום הכיפורים

ראש השנה עבר. עברו עוד שבעה ימים, והגיע יום הכיפורים. ראש השנה הוא יום הדין, ויום הכיפורים הוא יום הכפרה. כל מי שעבר עבירה, וחזר בתשובה, יום הכיפורים מכפר על חטאיו, והוא מתחיל כאדם חדש, כאדם נקי מחטא. וכך מתאר המדרש את הכניסה ליום הכיפורים:

ויקרא רבה פרשה ל ד"ה [ז] ביום הראשון (בשינויים ובתרגום)

רבי לוי אמר: משל למדינה שחייבת מס למלך, והלך המלך לגבותה. הגיע למרחק עשרה מילים מהמדינה, יצאו גדולי המדינה וקלסוהו, ויתר להם על שלישי מהחוב. הגיע למרחק חמשה מילין, יצאו הבינונים מן המדינה וקלסוהו, ויתר להם עוד שלישי. כיון שנכנס למדינה, יצאו כל בני המדינה, אנשים ונשים וטף וקלסוהו, ויתר להם הכל. אמר להם המלך מה שעבר - עבר, מעכשיו נתחיל חשבון חדש.

כך בערב ראש השנה: גדולי הדור מתענים, והקב"ה מתיר להם שלישי מעונותיהן, ומראש השנה ועד יום הכיפורים היחידים מתענים, והקב"ה מתיר להן שלישי מעונותיהן, וביום הכיפורים כולם מתענים, אנשים ונשים וטף, והקב"ה אומר להם לישראל: מה שעבר עבר, מעכשיו והלאה נתחיל חשבון חדש.

ומיום הכיפורים עד החג כל ישראל עסוקים במצות, זה עוסק בסוכתו וזה בלולבו, וביום טוב הראשון של חג כל ישראל עומדים לפני הקב"ה ולולביהם ואתרוגיהם בידם ומקלסים לשמו של הקב"ה, והקב"ה אומר להם מה שעבר - עבר, מעכשיו נתחיל חשבון חדש.

1. במשל הזה המלך הוא הקב"ה. מהם החובות

שהעם חייב למלך? מי הם גדולי המדינה, מי

הם הבינוניים, ומי הם כל בני המדינה כנמשל?

יום הכיפורים

ויקרא פרק כג

(כו) וידבר ה' אל משה לאמר:
(כז) אך בעשור לחדש השביעי הזה יום הכפרים הוא
מקרא קדש יהיה לכם
ועניתם את נפשותיכם
והקרבתם אשה לה':
(כח) וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה
כי יום כפרים הוא לכפר עליכם לפני ה' אלהיכם:

.....

(לב) שבת שבתון הוא לכם
ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב
מערב עד ערב תשבתו שבתכם:

התורה קוראת ליום הכיפורים "שבת שבתון" (פסוק לב). יום הכיפורים הוא יותר משבת, הוא שבת מיוחדת, שבת שבתון. בשבת אסור לעשות מלאכה, וביום הכיפורים אסור לעשות מלאכה, וגם אסור לאכול.
מיוחד הוא יום הכיפורים. הוא יום כפרה, הוא מכפר על העבירות שאדם עבר. אבל אין הכפרה נעשית מעצמה. האדם צריך לעשות משהו כדי שהעבירות יתכפרו לו. הוא צריך לצום, להתענות ביום הכיפורים, ובעיקר: הוא צריך לשוב בתשובה.
על הדינים של יום הכיפורים, ועל התשובה, תלמד במשניות ממסכת יומא.

1. מתי מתחילים לצום ביום הכיפורים? מצא את הפסוק ממנו לומדים שהצום מתחיל כבר בתאריך ט' בתשרי.
2. בפסוק כתוב "ועיניתם את נפשותיכם". מהו עינוי נפש? מצא את התשובה במשנה הבאה.

מסכת יומא פרק ח משנה א

יום הכפרים אסור
באכילה ובשתיה,
וברחיצה,
ובסיכה,

ובנעילת הסנדל,
ובתשמיש המטה.

והמלך והכלה ירחצו את פניהם,
והחיה תנעול את הסנדל,
דברי רבי אליעזר.
וחכמים אוסרין:

באכילה ובשתיה - אכילה ושתייה נחשבות לאותו עינוי, כי בזמן הארוחה אוכלים וגם שותים.

וברחיצה - רחיצת הגוף היא הנאה, וביום הכיפורים לא מתרחצים.

ובסיכה - מריחת שמן או חומרים דומים על הגוף

ובנעילת הסנדל - הליכה יחף היא עינוי

ובתשמיש המטה - קיום יחסי אישות בין בעל ואישה

1. ביום הכיפורים אדם אינו אוכל ואינו שותה, אינו נועל נעלים ואינו חי עם אשתו. מיהם היצורים שכך הם נוהגים: אינם אוכלים ואינם מקיימים משפחה? מה אפשר ללמוד מזה לגבי בני אדם ביום הכיפורים?

והמלך והכלה ירחצו את פניהם - המלך צריך להראות יפה, וגם הכלה, שרק עכשיו התחתנה, צריכה להראות יפה לבעלה. ולכן שניהם מותר להם לרחוץ את הפנים ביום הכיפורים.

והחיה תנעול את הסנדל - "חיה" - היא אישה שילדה. אישה אחרי לידה היא חלשה, ולכן אין היא צריכה ללכת יחפה ביום הכיפורים, בתחילת החורף, כאשר מתחיל החורף.

דברי רבי אליעזר. וחכמים אוסרין. רבי אליעזר הוא זה שאמר שיש דין מיוחד למלך, כלה ויולדת. חכמים חולקים עליו, והלכה כרבי אליעזר.

מסכת יומא פרק ח משנה ד

התינוקות אין מענין אותן ביום הכפורים,
אבל מחנכין אותם לפני שנה ולפני שנתים,
בשביל שיהיו רגילין במצות:

התינוקות - אלו ילדים קטנים, לפני גיל בר מצווה: ילדים פחות מגיל 13, וילדות פחות מגיל 12. ילדים קטנים אינם מתענים כל היום ביום הכיפורים, אבל הם

צמים חלק מן היום. בנות בגיל 8 או 9, ובנים בגיל 9 או 10 - צמים כמה שעות. בנות בגיל 10 או 11, ובנים בגיל 11 או 12, צמים אם הם יכולים, יום שלם, כדי להתרגל לצום. בנות בגיל 12, ובנים בגיל 13 נחשבים למבוגרים, והם חייבים לצום כמו כל עם ישראל.

תשובה ויום הכיפורים

מסכת יומא פרק ח משנה ח

מיתה ויום הכיפורים - מכפרין עם התשובה.

תשובה -

מכפרת על עבירות קלות: על עשה ועל לא תעשה.

ועל החמורות היא תולה, עד שיבא יום הכיפורים וכפר:

מיתה ויום הכיפורים - בזמן מיתתו של אדם מתכפרים לו עוונותיו. גם יום הכיפורים מכפר לאדם על עוונותיו. אבל כל זה אם חזר בתשובה, והתחרט על מה שעשה.

תשובה מכפרת - אדם ששב בתשובה, התשובה מכפרת על עבירות קלות מיד, ועל עבירות חמורות - רק ביום הכיפורים. וכך כותב הרמב"ם בהלכות תשובה:

רמב"ם הלכות תשובה פרק ב הלכה ז

יום הכיפורים הוא זמן תשובה לכל: ליחיד ולרבים, והוא קץ מחילה וסליחה לישראל. לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתודות ביום הכיפורים.

סיכום של ענייני התשובה נותן הרמב"ם בדברים המובאים בהמשך. הרמב"ם מבדיל בין חטאים שונים, ומסביר מתי כל חטא מתכפר לאדם.

רמב"ם הלכות תשובה פרק א הלכה ד

אף על פי שהתשובה מכפרת על הכל, ועצמו של יום הכיפורים מכפר, יש עבירות שהן מתכפרים לשעתן, ויש עבירות שאין מתכפרים אלא לאחר זמן. כיצד? עבר אדם על מצות עשה שאין בה כרת, ועשה תשובה, אינו זז משם עד שמוחלין לו. ובאלו נאמר "שובו בני ישראל ארפא משובותיכם" וגו'. עבר על מצות לא תעשה שאין בה כרת ולא מיתה בית דין, ועשה תשובה, תשובה תולה ויום הכיפורים מכפר, ובאלו נאמר "כי ביום הזה יכפר עליכם".

עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה, תשובה ויום הכפורים תולין, ויסורין הבאין עליו גומרין לו הכפרה, ולעולם אין מתכפר לו כפרה גמורה עד שיבואו עליו יסורין. ובאלו נאמר "ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם".
במה דברים אמורים? בשלא חילל את השם בשעה שעבר. אבל המחלל את השם, אע"פ שעשה תשובה, והגיע יום הכפורים, והוא עומד בתשובתו, ובאו עליו יסורין - אינו מתכפר לו כפרה גמורה עד שימות. אלא: תשובה יום הכפורים ויסורין, שלשתן תולין, ומיתה מכפרת. שנאמר "ונגלה באזני ה' צבאות וגו' אם יכופר העון הזה לכם עד תמותו".

סיכום דברי הרמב"ם;

מצות עשה שאין בה כרת	אינו זו משם עד שמוחלין לו
מצות לא תעשה שאין בה כרת ולא מיתת בית דין	תשובה תולה ויום הכפורים מכפר
כריתות ומיתות בית דין	תשובה ויום הכפורים תולין, ויסורין הבאין עליו גומרין לו הכפרה, ולעולם אין מתכפר לו כפרה גמורה עד שיבואו עליו יסורין
המחלל את השם	והגיע יום הכפורים, ובאו עליו יסורין - אינו מתכפר לו כפרה גמורה עד שימות.

מסכת יומא פרק ח משנה ט

האומר אחטא - ואשוב, אחטא - ואשוב,
 אין מספיקין בידו לעשות תשובה.
 אחטא - ויום הכפורים מכפר -
 אין יום הכפורים מכפר.
 עבירות שבין אדם למקום,
 יום הכפורים מכפר.
 עבירות שבין אדם לחבירו,
 אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה חברו.

1. מדוע האומר "אחטא ואשוב" אינו מספיק לעשות תשובה?
2. מדוע האומר "אחטא ויום הכיפורים מכפר" - יום הכיפורים לא יכפר לו?

3. מדוע יום הכיפורים איננו מכפר על עבירות שאדם חטא לחברו?

מסכת יומא פרק ח משנה ט (המשך)

את זו דרש רבי אלעזר בן עזריה :
"מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" (ויקרא ט"ז).
עבירות שבין אדם למקום,
יום הכפורים מכפר.
עבירות שבין אדם לחברו,
אין יום הכפורים מכפר,
עד שירצה את חברו.

רבי אליעזר מסביר בעזרת הפסוק את דברי המשנה "עבירות שבין אדם לחברו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חברו". הפסוק אומר "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" (ויקרא ט"ז). ורבי אליעזר מפרש את הפסוק כך: מכל חטאתיכם לפני ה' - מעבירות שחטאם לה' - מהם תטהרו ביום הכיפורים אם תעשו תשובה. אבל מעבירות שעברתם לחברים שלכם, לא די בתשובה. צריך שהחבר, שחטאתם לו, גם הוא יסלח לכם.

מסכת יומא פרק ח משנה ט (המשך)

אמר רבי עקיבא :
אשריכם ישראל!
לפני מי אתם מיטהרין,
מי מטהר אתכם?
אביכם שבשמים!
שנאמר: "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם" (יחזקאל ל"ו),
ואומר: "מקוה ישראל ה'" (ירמיה י"ד),
מה מקוה מטהר את הטמאים,
אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל.

חג הסוכות

החג השלישי של חודש תשרי הוא חג הסוכות. חג זה נמשך שבעה ימים (בחוץ לארץ - שמונה), והיום האחרון של החג הוא "שמיני עצרת" - היום השמיני של החג, שהוא חג עצמאי.

שתי מצוות יש בחג הסוכות: מצווה לשבת בסוכה, ומצווה ליטול ארבעה מינים בכל אחד מימי החג. שמיני עצרת, לעומת זאת, הוא חג כמו כל יום טוב אחר, אסור לעשות בו מלאכה, אבל אין בו ישיבה בסוכה וגם לא ארבעה מינים.

ויקרא פרק כג

(לט) אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי

באספכם את תבואת הארץ

תחגו את חג ידוד שבעת ימים

ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון:

(מ) ולקחתם לכם ביום הראשון

פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל

ושמחתם לפני ידוד אלהיכם שבעת ימים:

(מא) וחגתם אתו חג לידוד

שבעת ימים בשנה חקת עולם לדרתיכם

בחדש השביעי תחגו אתו:

(מב) בסכת תשבו שבעת ימים

כל האזרח בישראל ישבו בסכת:

(מג) למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל

בהוציא אותם מארץ מצרים אני ידוד אלהיכם:

1. באיזה חודש חל חג הסוכות לפי פסוק

ל"ט? איך קוראים בתורה לחודש הראשון?

2. חג הסוכות נקרא גם "חג האסיף". מה אוספים

בחג הסוכות? מה פירוש המילה "תבואות"?

המצוה לשבת בסוכה

רמב"ם הלכות סוכה ולולב פרק ו

הלכה ה

כיצד היא מצות הישיבה בסוכה?

שיהיה אוכל ושותה ודר בסוכה כל שבעת הימים,
בין ביום בין בלילה, כדרך שהוא דר בביתו בשאר ימות השנה.
וכל שבעת הימים עושה אדם את ביתו עראי ואת סוכתו קבע,
שנאמר "בסוכות תשבו שבעת ימים" [ויקרא כ"ג].

1. אילו הלכות לומד רמב"ם מן המילה

"תשבו" בפסוק "בסוכות תשבו שבעת ימים"?

רמב"ם הלכות סוכה ולולב פרק ו

הלכה ו

אוכלין ושותין וישנין בסוכה כל שבעה,
בין ביום בין בלילה.
ואסור לאכול סעודה חוץ לסוכה כל שבעה..
ואין ישנין חוץ לסוכה אפילו שינת עראי,
ומותר לשתות מים ולאכול פירות חוץ לסוכה..

מצוות חג הסוכות היא לחיות בסוכה. כל מה שאדם עושה בביתו - בחג הסוכות הוא עושה אותו בסוכה: אוכל, ושותה וישן. ומדוע חובה להיות בסוכה? על כך אומר הפסוק:

**(מג) למען ידעו דרתיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל
בהוציא אותם מארץ מצרים אני ידוד אלהיכם:**

הישיבה בסוכה היא זכר ליציאת מצרים, כמו חגים נוספים. בני ישראל ישבו בסוכות בצאתם ממצרים, וחג הסוכות מזכיר זאת.

פסיקתא דרב כהנא נספחים פרשה ב ד#ה כת) חג הסוכות

כתיב "חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים" (דברים טז: ג). למה ישראל עושים סוכה? לניסים שעשה להם הקדוש ברוך הוא בשעה שיצאו ממצרים, שהיו ענני כבוד מקיפין אותם ומסוככות עליהם. ... אמר להם הקב"ה לישראל: בני, היו אתם עושין את הסוכות ודרים בתוכם שבעת ימים, כדי שתהיו נזכרים הניסים שעשיתי לכם במדבר.

1. המדרש מביא פירוש נוסף לפסוק "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל". מהם הסוכות שבני ישראל ישבו בהם לפי המדרש?

אך מה קורא אם אדם הולך בדרך, או שהוא חולה, או שהוא רופא ועובד בבית חולים ואינו יכול לאכול בסוכה? על כך עונה המשנה:

סוכה פרק ב משנה ד

שלוחי מצוה - פטורין מן הסוכה.
חולין ומשמשיהן - פטורין מן הסוכה.
אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה.

1. הדגם ובאר את המושג "שליח מצווה"

סוכה פרק ב משנה ט

כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע, וביתו עראי.
ירדו גשמים, מאימתי מותר לפנות?
משתסרח המקפה (יתקלקל האוכל).

משלו משל: למה הדבר דומה?
לעבד שבא למזוג כוס לרבו,
ושפך לו קיתון על פניו.

1. במשנה יש משל זה: עבד בא למזוג כוס לאדונו. האדון, במקום להעריך את עבודת העבד, שופך קיתון, (את הכוס) בפניו. זהו המשל של גשם בסוכות. ועכשיו השווה: מיהו העבד, מיהו האדון, מהו הכוס, ומהו הקיתון ששופכים על פני העבד?

ארבעת המינים

סוכה פרק ג משנה ד
רבי ישמעאל אומר:
שלשה הדסים,
ושתי ערבות,
לולב אחד ואתרוג אחד.

ויקרא רבה *וילנא) פרשה לד#ה יבד#א פרי

"פרי עץ הדר" אלו ישראל.

מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח, כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים.

"כפות תמרים" אלו ישראל: מה התמרה הזו יש בו טעם ואין בו ריח, כך הם ישראל, יש בהם שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים.

"וענף עץ עבות" אלו ישראל: מה הדס יש בו ריח ואין בו טעם, כך ישראל יש בהם שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה.

"וערבי נחל" אלו ישראל: מה ערבה זו אין בה טעם ואין בה ריח, כך הם ישראל, יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים. ומה הקב"ה עושה להם? לאבדן אי אפשר, אלא אמר הקב"ה: יוקשרו כולם אגודה אחת, והן מכפרין אלו על אלו.

1. מה אומר המדרש הזה על הצורך לאחד

את עם ישראל?

מרחשוון

הגשם מתחיל לרדת בארץ ישראל בחודש מרחשוון. בחוץ לארץ מתחיל הגשם לרדת בזמנים שונים, לפי המקום של כל מדינה. בחצי הכדור הדרומי, מתחיל בחודש מרחשוון הקיץ. בארצות הצפוניות, בחודש מרחשוון כבר אמצע החורף.

יהודים בכל העולם מתפללים לגשם לפי האקלים בארץ ישראל. המשנה

במסכת תענית מסבירה מתי מתחילים להתפלל על הגשם.

הגשם מוזכר בתפילה בשני מקומות: בברכת "גבורות" שקוראים לה גם

"תחיית המתים". ברכה זו נמצאת בתחילת תפילת העמידה, וכך מתפללים בה בימות החורף:

חודש בחדשו - חוברת התלמיד

אתה גיבור לעולם ה',
מחיה מתים אתה רב להושיע,
משיב הרוח ומוריד הגשם
מכלכל חיים בחסד...

בברכה זו אין מבקשים גשם, רק מזכירים אותו בכלל השבח שמשבחים את ה':
הוא גיבור, הוא מחיה מתים, והוא מוריד גשם. לכן קוראים לתפילה זו "הזכרת
גשמים". אין בה בקשה.

תפילה אחרת בתפילת העמידה היא "ברכת השנים". בברכה זו מבקשים שירד
גשם. וכך מברכים ברכה זו בימי החורף:

ברך עלינו ה' אלהינו את השנה הזאת,
ואת כל מיני תבואתה לטובה,
ותן טל ומטר לברכה על פני האדמה...

בברכת השנים מבקשים על הגשם שירד, ולכן קוראים לתפילה זו "שאילת
גשמים". "שאילה" - מלשון משאלה, דבר שמבקשים אותו.

ועכשיו נלמד את המשנה המסבירה מתי מתפללים תפילות גשם:

ברכות פרק ה משנה ב
מזכירין גבורות גשמים
בתחיית המתים,
ושואלין הגשמים
בברכת השנים.

1. המונח "גבורות גשמים" הוא חיבור של שני עניינים המוזכרים בברכה השניה של תפילת העמידה. מצא בברכה את המושג "גבורה" ואת המושג "גשם".
2. כאשר אנו מתפללים "תקע בשופר גדול לחירותנו" - האם זו הזכרה או שאילה?

המשנה הבאה היא ממסכת תענית. משנה זו מסבירה מתי מתחילים להתפלל על
הגשם: מתי מתחילים להזכיר גשם בתפילה, ומתי מתחילים לבקש את הגשם.

תענית פרק א משנה א

מאימתי מזכירין גבורת גשמים?

רבי אליעזר אומר:

מיום טוב הראשון של חג [הסוכות]

רבי יהושע אומר:

מיום טוב האחרון של חג [=שמיני עצרת].

אמר לו רבי יהושע:

הואיל ואין הגשמים אלא סימן קללה בחג, למה מזכיר?

אמר לו רבי אליעזר:

אף אני לא אמרתי לשאול,

אלא להזכיר "משיב הרוח ומוריד הגשם" בעונתו.

אמר לו:

אם כן לעולם יהא מזכיר.

ביאור: רבי יהושע ורבי אליעזר מתווכחים מתי מתחילים להזכיר בתפילה את גבורת ה' המוריד גשם.

רבי אליעזר אומר: מיום טוב הראשון של חג - מתחילת חג הסוכות, הוא יום ט"ו לחודש תשרי.

רבי יהושע אומר: מיום טוב האחרון של חג - משמיני עצרת, הוא יום כ"ב לחודש תשרי.

הואיל ואין הגשמים אלא סימן קללה בחג, למה מזכיר - אם יורדים גשמים בחג הסוכות, הדבר נחשב קללה, כי הדבר דומה לעבד שמוזג כוס לרבו, ורבו שפך את הכוס בפניו.

לא אמרתי לשאול, אלא להזכיר - לא לבקש גשם בברכת השנים, "ותן טל ומטר", אלא להזכיר גשם בברכת גבורות: "משיב הרוח ומוריד הגשם".

אם כן לעולם יהא מזכיר - אם מזכירים "משיב הרוח" גם בשעה שאין רוצים גשם, יזכירו כל הקיץ!

1. בדוק בסיזור, ומצא מתי מתחילים להזכיר בתפילה "משיב הרוח ומוריד הגשם".

תענית פרק א משנה ג

בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים.

רבן גמליאל אומר:

בשבעה בו, חמשה עשר יום אחר החג,

כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת.

ביאור:

תנא קמא אומר שמתחילים לשאול, לבקש גשם, בתאריך ג' במרחשוון.

חודש בחדשו - חוברת התלמיד

רבן גמליאל אומר: בתאריך ז' במרחשוון. כי עולי הרגל צריכים לחזור לבתיהם, והדרך מירושלים עד נהר פרת בבבל, היא דרך של שבועיים ימים. אין זה נאה לבקש גשם, ועולי הרגל, שהם עדיין בדרך, יירטבו מגשם זה.

1. מלא בטבלה את הדעות השונות בקשר לזמן הזכרת גשמים וזמן שאילת גשמים. רשום בכל משבצת מי האומר את ההלכה שכתבת.

שאילת גשמים	הזכרת גשמים	
דעת _____ מיום _____	רבי _____ מיום _____	דעה א'
רבן _____ מיום _____	רבי _____ מיום _____	דעה ב'

קיצור שולחן ערוך סימן יט סעיף ה

מתחילין לומר "ותן טל ומטר", בתפלת ערבית של יום ששים לאחר תקופת תשרי, והוא ביום 4 או ביום 5 לחודש דצמבר. ואומרים עד פסח.

1. בדוק בלוח, באיזה תאריך עברי חל 4 או 5 בדצמבר? כמה זמן לפני תאריך זה החלו לבקש על גשם בארץ ישראל?

בחצי כדור הארץ הדרומי, החורף מתחיל בחודש אפריל, והקיץ מתחיל באוקטובר. אבל גם שם מתחילים לבקש על גשם בחודש דצמבר. והסיבה היא, כי הגשם של היהודי יורד בארץ ישראל. ויהודי בכל העולם מבקש גשם לפי הצרכים של ארץ ישראל.

בראשית רבה- פרשה יג

גוי אחד שאל את רבי יהושע בן קרחה, אמר לו :
אתם יש לכם מועדות, ואנו יש לנו מועדות.
בשעה שאתם שמחים אין אנו שמחים,
ובשעה שאנו שמחים אין אתם שמחים.
ואימתי אנו ואתם שמחים?
בירידת גשמים.

תלמוד בבלי מסכת תענית דף כג עמוד א

תנו רבנן : פעם אחת יצא רוב אדר, ולא ירדו גשמים. שלחו לחוני המעגל :
התפלל וירדו גשמים! התפלל ולא ירדו גשמים. עג עוגה (=מעגל), ועמד בתוכה.
אמר לפניו : רבונו של עולם! בניך שמו פניהם עלי, שאני כבן בית לפניך, נשבע
אני בשמך הגדול, שאיני זו מכאן עד שתרחם על בניך.
התחילו גשמים מנטפין.
אמרו לו תלמידיו : רבי, ראינוך ולא נמות. כמדומין אנו שאין גשמים יורדין
אלא להתיר שבועתך.
אמר : לא כך שאלתי, אלא גשמי בורות שיחין ומערות.
ירדו בזעף, עד שכל טפה וטפה כמלא פי חבית.
אמרו לו תלמידיו : רבי, ראינוך ולא נמות. כמדומין אנו שאין גשמים יורדין
אלא לאבד העולם.
אמר לפניו : לא כך שאלתי, אלא גשמי רצון ברכה ונדבה.
ירדו כתיקנן, עד שעלו כל העם להר הבית מפני הגשמים.
אמרו לו : רבי, כשם שהתפללת שירדו, כך התפלל וילכו להם.

אמר להם: כך מקובלני שאין מתפללין על רוב הטובה. אף על פי כן, הביאו לי פר הודאה. הביאו לו פר הודאה. סמך שתי ידיו עליו, ואמר לפניו:

ריבונו של עולם! עמך ישראל שהוצאת ממצרים, אינך יכולין לא ברוב טובה ולא ברוב פורענות. כעסת עליהם - אינך יכולין לעמוד, השפעת עליהם טובה - אינך יכולין לעמוד. יהי רצון מלפניך שיפסקו הגשמים, ויהא ריווח בעולם.

מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים, וזרחת החמה, ויצאו העם לשדה והביאו להם כמהין ופטירות.

שלח לו שמעון בן שטח: אלמלא חוני אתה - גוזרני עליך נידוי. אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך, כבן שמתחטא על אביו ועושה לו רצונו, ואומר לו: אבא, הוליכני לרחצני בחמין, שטפני בצונן, תן לי אגוזים, שקדים, אפרסקים, ורימונים - ונותן לו. ועליך הכתוב אומר (משלי כ"ג) "ישמח אביך ואמך ותגל יולדתיך".

1. באגדה על חוני המעגל מופיעים העם, הקב"ה וחוני. רשום בטבלה מה עושה כל אחד:

העם	חוני המעגל	הקב"ה

2. באגדה מוזכרים סוגי גשם שונים. סמן קו בין סוג הגשם, לבין הפירוש המתאים לו בצד ימין

טיב הגשם	סוג הגשם
גשם טוב שממלא בורות	מנטפים
גשם המטפטף טיפות	בורות ומערות
גשמים נוחים וטובים	גשמי זעף
גשמים היורדים בחוזקה	רצון, ברכה ונדבה

3. בסיפור יש ביטויים לא כל כך ברורים. בטבלה בצד ימין מופיעים הביטויים, ובצד שמאל כמה פירושים. בחר לכל ביטוי את הפירוש המתאים לו, והעתק אותו למחברת.

שמו פניהם עלי	א. הסתובבו לעברי ב. סמכו עלי
עג עוגה	א. אפה עוגה ב. עשה עיגול
ראינוך ולא נמות	א. מפני שראינו אותך לא נמות ב. בזכותך אנו חיים
השפעת עליהם רוב טובה	א. עשית להם טובות רבות ב. נתת להם הרבה דברים

4. בחר משפט יפה מתפילתו של חוני המעגל, והעתק אותו למחברתך.

תענית פרק א

עד אימתי שואלין את הגשמים?

רבי יהודה אומר: עד שיעבור הפסח.

רבי מאיר אומר: עד שיצא ניסן,

שנאמר "ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון". (יואל ב')

ביאור:

עד אימתי מזכירים בברכת השנים "ותן טל ומטר לברכה"?

רבי יהודה אומר, עד לאחר חג הפסח, ובחול המועד עדיין מבקשים גשם.

רבי מאיר אומר, עד סוף ניסן, כי לפי הפסוק ביואל, בחודש הראשון, שהוא ניסן,

עדיין יורד המלקוש - הגשם האחרון.

הלכה

ההלכה היא שמבקשים גשם רק עד תפילת מנחה בערב פסח. בחג הפסח מזכירים

גשם (מוריד הגשם) רק בתפילת שחרית של יום טוב ראשון.

כסליו

חג החנוכה חל בחודש כסליו. על חנוכה לא נוכל ללמוד משנה, כי על חג החנוכה לא נאמר דבר במשנה. חג החנוכה מוזכר בברייתא, המופיעה בתלמוד הבבלי, במסכת שבת.

מחי ברייתא@

בפרקים הקודמים למדנו משניות שונות. המשניות הן קובץ שיש בו ששה סדרים, וכל סדר מחולק למסכתות. כל מסכת מחולקת לפרקים, וכל פרק - למשניות.

את המשנה ערך רבי יהודה הנשיא, שחי בערך בשנת 200 לספירה הנוצרית, כמאה ושלושים שנה אחרי חורבן בית המקדש.

רבי יהודה הנשיא אסף את כל ההלכות שנכתבו על ידי חכמי הדורות שהיו לפניו, סידר אותן וערך את המשנה. ומה קרה להלכות שרבי יהודה הנשיא החליט שלא לכלול אותן במשנה? הלכות אלה נשמרו גם הם בקבצים מיוחדים, או שחכמים המשיכו ללמוד אותן, וכאשר למדו את המשנה, זכרו גם את ההלכות שלא נכנסו למשנה.

שלוש מאות שנה למדו את המשנה, ואת כל מה שלמדו כתבו בספר חדש, הלא הוא התלמוד. בתלמוד כתבו את כל הפירושים שפירשו את המשנה, את כל השאלות ששאלו עליה, ואת כל העניינים החדשים שלמדו, והם לא כתובים במשנה. בתלמוד מוזכרים הרבה הלכות שרבי יהודה הנשיא לא הכניס אותן למשנה. להלכות אלה, שלמדו החכמים בתקופת המשנה, והן לא במשנה, קוראים "ברייתות". פירוש המילה - בר=חוץ. ברייתא, הלכה שהיא מחוץ למשנה. הסיפור על חנוכה הוא ברייתא כזאת. הסיפור לא נכנס למשנה, אבל חכמים זכרו אותו ולמדו אותו, וכאשר כתבו את התלמוד, הכניסו לשם את הסיפור על חנוכה, מתוך הברייתא.

ששה סדרי משנה

זרעים
מועד
נשים
נזיקין
קדשים
טהרות

חמשה חומשי תורה	
ברייתות	משניות
התלמוד	

חג החנוכה

תלמוד בבלי מסכת שבת דף כא עמוד ב

תנו רבנן: נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ.
אם היה דר בעלייה - מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים.
ובשעת הסכנה - מניחה על שלחנו, ודיו.

1. הגמרא מתארת שלשה מקומות שבהם מניחים את נר החנוכה. סמן בטבלה מתי מניחים בכל אחד מהמקומות:

	פתח הבית
	חלון
	שולחן

2. תן דוגמה לסכנה שבגללה אין מניחים את נרות החנוכה מחוץ לבית. האם אתה מכיר מקרים כאלה?

תלמוד בבלי מסכת שבת דף כא עמוד ב (המשך)

מאי חנוכה?

דתנו רבנן:

בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון, דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון. שכינכנסו יוונים להיכל, טמאו כל השמנים שבהיכל. וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן, שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד. נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה. ימי החנוכה שמונה הם שאין להספיד בהם, ואין להתענות בהם לקרוא הלל ולומר על הניסים

רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ג

הלכה א

בבית שני, כשמלכו יון גזרו גזרות על ישראל, ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות, ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם, ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות, וצר להם לישראל מאד מפניהם, ולחצום לחץ גדול, עד שריחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם. וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום, והושיעו ישראל מידם, והעמידו מלך מן הכהנים, וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתיים שנה, עד החורבן השני.

הלכה ב

וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום, בחמשה ועשרים בחדש כסלו היה, ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד, ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד, והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים, עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור.

הלכה ג

ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור, שיהיו שמונת הימים האלו, שתחלתן מליל חמשה ועשרים בכסלו, ימי שמחה והלל. ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים, בכל לילה ולילה משמונת הלילות, להראות ולגלות הנס. וימים אלו הן הנקראין "חנוכה", והן אסורין בהספד ותענית כימי הפורים, והדלקת הנרות בהן מצוה מדברי סופרים, כקריאת המגילה.

1. השווה את דברי הרמב"ם על פך השמן לדברי הגמרא. הרמב"ם השמיט משהו שהיה כתוב בגמרא. מהו?
2. כמה זמן ארכה ממלכת החשמונאים? בית המקדש חרב בשנת 70 לספירה. מתי, לפי זה, היה מרד החשמונאים?
3. ההסטוריונים קובעים את מרד החשמונאים בשנת 165 לפני הספירה. לפי זה, כמה שנים לפני החורבן נסתיימה עצמאות ממלכת החשמונאים?

טבת

חודש טבת הוא החודש העשירי. אנו מתחילים את מספר החודשים מחודש ניסן, שהוא "ראש חודשים", וחודש טבת הוא החודש העשירי מניסן.

עשרה בטבת

בחודש טבת אין חגים. יש בו תענית אחת: עשרה בטבת. מה מקור תענית זו?

תוספתא סוטה פרק ו הלכה י

דרש רבי: הרי הוא אומר (זכריה ח, יט) "כה אמר ה' צבאות: צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמעדים טובים, והאמת והשלום אהבו".

"צום הרביעי" - זה שבעה עשר בתמוז, שבו הבקעה העיר. ולמה נקרא שמו רביעי? שהוא רביעי לחדשים.

"צום החמישי" - זו תשעה באב, יום שנשרף בו בית המקדש. ולמה נקרא שמו חמישי, שהוא חדש חמישי.

"צום השביעי" זה שלשה בתשרי, יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם, שהרגו ישמעאל בן נתניה. ללמדך שקשה מיתתן של צדיקים לפני המקום כחורבן בית המקדש. ולמה נקרא שמו שביעי, שהוא חדש שביעי.

"צום העשירי" זה עשרה בטבת, יום שבו סמך מלך בבל את ידו על ירושלים, שנאמר (יחזקאל כד, א-ב): ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר: בן אדם, כתוב לך את שם היום, את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלים, בעצם היום הזה.

1. שלשה צומות קשורים בחורבן ירושלים בידי נבוכדנצר מלך בבל. מהם? באיזה סדר היו המאורעות שבגללם צמים?
2. זכריה הנביא מבטיח שהצומות יהפכו להיות ימי שמחה. מתי יהיו הצומות ימי שמחה?

בימינו הוסיפה הרבנות הראשית לישראל עוד נושא לצום של עשרה בטבת. יום זה נקבע ב"יום הקדיש הכללי". כל מי שקרובי משפחתו נרצחו בשואה, ואין הוא יודע את יום מותם, אומר קדיש ביום זה.

תקופת טבת

השנה מתחלקת לעונות: אנחנו מכירים ארבע עונות בשנה: סתיו וחורף, אביב וקיץ. רבי שמעון בן גמליאל מחלק את השנה לששה חלקים, בכל חלק שמונה שבועות. וכך הוא מתאר את השנה:

בראשית רבה פרשה לד

רבי שמעון בן גמליאל אומר משום רבי מאיר:

חצי תשרי ומרחשון וחצי כסליו זרע,

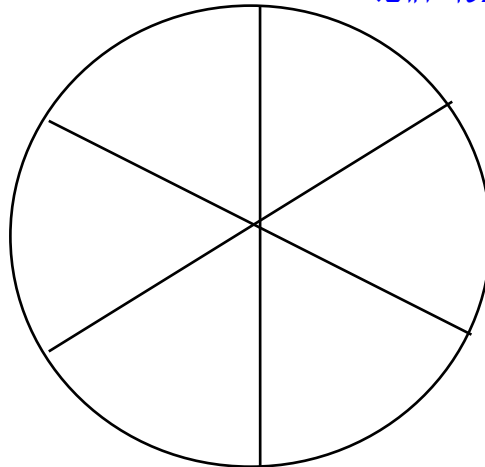
חצי כסליו וטבת וחצי שבט חורף,

חצי שבט ואדר וחצי ניסן קור,

חצי ניסן ואייר וחצי סיון קציר,

חצי סיון ותמוז וחצי אב קיץ,

חצי אב ואלול וחצי תשרי חום.

1. צייר בעיגול את ששת החלקים של השנה. רשום בכל מקום את החודשים המתאימים, ומהו מזג האוויר בכל חודש. כתוב גם מה עושים בשדות בכל אחד מהזמנים האלה.

חודש שבט

בתחילת החוברת למדנו את המשנה הראשונה של מסכת ראש השנה. באותה משנה למדנו את המחלוקת בין בית שמאי ובית הלל, מתי ראש השנה לאילן. נחזור ונקרא את המשנה:

ראש השנה פרק א, משנה א:

**באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי
בית הלל אומרים בחמשה עשר בו.**

1. חזור וקרא את הדברים שלמדנו בתחילת החוברת, והזכר מהם הדינים המיוחדים לט"ו בשבט.

ברכות הנהנין

חודש שבט קשור בזיכרונו לפירות הגדלים בשדה. בחודש זה מתחלפים השנים בין המעשרות שמפרישים מפירות העץ, ובארץ ישראל התחילו, בשנים האחרונות, לטעת עצים בט"ו בשבט. מנהג זה אין לו מקור בדברי חז"ל, אבל הוא מבטא את היחס לאדמה ולצומח.

בפרק זה נלמד על הברכות שמברכים על המאכלים השונים: על פרי האדמה ופרי העץ, ועל הלחם והיין. לברכות אלה קוראים "ברכות הנהנין" - ברכות שמברכים כאשר נהנים מאוכל.

יש עוד ברכות, כמו ברכה שמברכים כאשר לובשים ציצית, או נוטלים לולב בסוכות. לברכות אלה קוראים "ברכות המצוות". על ברכות אלה לא נלמד בפרק זה.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לה עמוד א

**תנו רבנן: אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה, וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה - מעל.
מאי תקנתיה (מה תקנתו?) - ילך אצל חכם... וילמדנו ברכות, כדי שלא יבא לידי מעילה.**

לפי דברי הגמרא האלה, העולם כולו שייך לה', ואדם הנהנה ממה שהו בלי לברך, כאילו "מעל" - גנב את הדבר. הברכה נותנת רשות לאדם לקחת את מה ששייך לה', ולהשתמש בו בשביל עצמו. לכן אדם צריך ללכת אצל חכם, וללמוד דיני ברכות, כדי שלא יאכל בלי ברכה, וימעל.

1. אדם נהנה מהרבה מאוד דברים בעולם. מדוע צריך לברך דווקא על אוכל, ולא על נוף יפה שרואים, או שיר יפה ששומעים?
רמז: נסה לחשוב מתי אומרים "תודה".

ברכות פרק ו משנה א

כיצד מברכין על הפירות?

על פירות האילן אומר "בורא פרי העץ",
חוץ מן היין.

שעל היין אומר "בורא פרי הגפן".

ועל פירות הארץ אומר "בורא פרי האדמה",
חוץ מן הפת.

שעל הפת הוא אומר "המוציא לחם מן הארץ".

ועל הירקות אומר "בורא פרי האדמה".

רבי יהודה אומר: "בורא מיני דשאים".

1. המשנה מבדילה בין שלשה סוגים של פירות: מלא את הטבלה הבאה, ורשום בכל מקום מהי הברכה שיש לברך.

סוג הצמח	הברכה	הפרי היוצא מהכלל	הברכה
פירות האילן		יין	
פירות הארץ		פת	
ירקות	1. 2.		

2. איך קוראים לעץ במשנה, ואיך קוראים לו בנוסח הברכה?
 3. איך כתוב בחומש בראשית פרק א'?
 - "עץ פרי עושה פרי למינו" (בראשית א, יא) או:
 - "אילן פרי עושה פרי למינו"?
 איזה משתי המילים אילן/עץ אינה מופיעה בתורה?

יש עוד ברכה שלא הוזכרה במשנה, והיא ברכה על עוגות. על עוגות מברכים "בורא מיני מזונות".

טעות בברכה

המשנה הבאה עוסקת בשאלה מה קורה אם טועים, ומברכים ברכה לא מתאימה. וכך אומרת המשנה:

ברכות פרק ו משנה ב

ברך על פירות האילן "בורא פרי האדמה" - יצא.
 ועל פירות הארץ "בורא פרי העץ" - לא יצא.
 על כולם אם אמר "שהכל נהיה" - יצא.

המשנה מוסיפה ברכה נוספת: "שהכל נהיה בדברו". עכשיו אנו מכירים שלש ברכות כלליות:

יוצא מהכלל: יין

בורא פרי העץ

יוצא מהכלל: פת

בורא פרי האדמה

שהכל נהיה בדברו

"הכל" - כולל את כל הדברים בעולם : מים ותירס, תפוחים ויין, עוגות ולחם. לכן - אם ברך "שהכל נהיה בדברו" - הברכה מתאימה לכל דבר.
"פרי האדמה" כולל את כל הדברים הצומחים : תירס ותפוחים, עוגות ויין. לכן - אם ברך "בורא פרי האדמה" - הברכה מתאימה לכל הדברים הצומחים.
"פרי עץ" כולל רק מה שצומח על העץ : תפוחים ויין, ענבים ואגסים. אם ברך על תפוחי אדמה "בורא פרי העץ" - לא יצא, כי ברך ברכה לא נכונה.

1. רשום בטבלה הבאה שמות של מאכלים, את הברכה שצריך לברך עליהם, ואת הברכה שמועילה אם ברכו בטעות.

המאכל	הברכה	ברכה מועילה

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לה עמוד א

אמר רבי עקיבא: אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך.

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף סב עמוד א

אמר רב יהודה אמר רב: אסור לו לאדם שיטעום כלום עד שיתן מאכל לבהמתו, שנאמר: (דברים י"א) "ונתתי עשב בשדך לבהמתך", והדר "ואכלת ושבעת".

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כח עמוד ב

אמר רבי יהושע בן לוי: כיון שהגיע זמן תפלת המנחה, אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה.

חודש בחדשו - חוברת התלמיד

שלש האמרות, של רבי עקיבא, של רב יהודה בשם רב ושל רבי יהושע בן לוי מלמדות מה צריך אדם לעשות לפני שהוא אוכל:

רבי עקיבא אומר	אדם צריך לברך לפני שהוא אוכל.
רב יהודה בשם רב אומר	אדם צריך לתת מאכל לבהמות שלו, לפני שהוא אוכל.
רבי יהושע בן לוי אומר	אדם צריך להתפלל מנחה לפני שהוא אוכל

1. נסה להגדיר במשפט אחד: לפני שאדם מתפלל, הוא צריך למלא את חובותיו כלפי

.....

2. במה דומה תפילת מנחה לברכות הנהנים?

חודש אדר

חודש אדר הוא החודש השישי בחדשי השנה, אם מונים מתשרי, והוא החודש האחרון של השנה, כאשר מונים לפי סדר החודשים, המתחיל בניסן. לפעמים יש שני חודשי אדר: אדר ראשון ואדר שני. הסיבה היא ששנים עשר חדשים של הלוח היהודי, שהוא לפי חודשי הירח, הם פחות משנה שלמה לפי הלוח הנוצרי, שהוא לפי השמש. עונות השנה הם לפי הלוח של השמש. כדי שחג הפסח יהיה תמיד באביב, בחודש מרץ או אפריל, ולא בחורף בחודש פברואר, צריך בכל שנתיים או שלש שנים להוסיף עוד חודש אחד ללוח העברי. ההוספה היא בחודש אדר: מוסיפים את חודש אדר ראשון, וחודש אדר שני נשאר כמו שהיה, ובו חג הפורים.

מחשבת המן

המגילה מספרת כי המן בחר את היום בו יהרגו את היהודים על פי גורל.

אסתר פרק ג

ז) בחדש הראשון הוא חדש ניסן בשנת שתיים עשרה למלך אחשורוש הפיל פור הוא הגורל לפני המן מיום ליום ומחדש לחדש שנים עשר הוא חדש אדר:

המן הפיל גורל, ועבר על חודשי השנה, חודש אחר חודש, עד שבחר את החודש בו יצווה להרוג את היהודים. והמדרש מתאר מדוע מחודש ניסן, ועד חודש אדר, שנים עשר חודשים חיפש, ולא מצא חודש שהוא יהיה חודש הפרעות ביהודים.

אסתר רבה *וילנאן פרשה ז ד#ה יא בחדש הראשון

כשאמר המן הרשע לאבד את ישראל, אמר: איך אני שולט בהן, הריני מפיל גורלות...

התחיל בחדש ניסן - ועלה בו זכות פסח.

באייר - זכות פסח קטן, וזכות המן שניתן להם לישראל בחמשה עשר בו.

בסיון - זכות התורה.

בתמוז - זכות הארץ.

ועוד: למה לא עלה הגורל בתמוז ואב? שאמרו לפני הקב"ה:

רבש"ע, דיינו פורענות שאירעו בנו לבניך: בתמוז חמשה, ובאב

חמשה.

עלה אלול - זכות השלמת החומה של ירושלים, שבו נשלמה. וזה שאמר

הכתוב "ותשלם החומה בעשרים וחמשה לאלול". (נחמיה ו').

וגם זכות מעשר בהמה, כההיא דתנינן תמן (=כמו שלמדנו שם)

באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה.

עלה בתשרי - זכות שופר וכפור ורגלים.

עלה במרחשון - זכות שרה אמנו, שבו מתה.

כסלו - זכות חנוכה.

עלה טבת - זכות עזרא. וזה שאמר הכתוב "ויעשו כן בני הגולה ויבדלו

עזרא הכהן ... וישבו ביום אחד לחדש העשירי... וגו' ויכלו בכל

אנשים ההושיבו נשים נכריות" וגו', (עזרא י').

עלה שבט - זכות אנשי כנסת הגדולה, בעשרים ושלושה בו נתקבצו בו כל

ישראל על פילגש בגבעה ועל צלם מיכה.

עלה ראש חדש אדר - ולא מצא בו שום זכות.

1. נסה למצוא מה קרה בכל אחד מהחודשים, שהיה לישראל זכות, ובגללה לא יכל המן לצוות שיהרגו בו את היהודים.

פורים

החג המרכזי של חודש אדר הוא חג הפורים. בפרק זה נלמד על פורים. כל מה שאנו יודעים על פורים הוא מן הכתוב במגילת אסתר. חג הפורים הוא לזכר ההצלה שהייתה בימי מרדכי ואסתר. מרדכי ואסתר גם קבעו את המצוות הנוהגות בחג הפורים. וכך כתוב במגילה:

אסתר פרק ט

(כ) ויכתב מרדכי את הדברים האלה,

וישלח ספרים אל כל היהודים

חודש בחדשו - חוברת התלמיד

אשר בכל מדינות המלך אחשורוש הקרובים והרחוקים :
(כא) לקים עליהם להיות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר
ואת יום חמשה עשר בו בכל שנה ושנה.
(כב) כימים אשר נחו בהם היהודים מאויביהם,
והחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב,
לעשות אותם ימי משתה ושמחה,
ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים :
(כג) וקבל היהודים את אשר החלו לעשות
ואת אשר כתב מרדכי אליהם :
(כד) כי המן בן המדתא האגגי צרר כל היהודים
חשב על היהודים לאבדם.
והפיל פור - הוא הגורל - להמם ולאבדם.
(כה) ובבאה לפני המלך אמר
עם הספר ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים על ראשו
ותלו אותו ואת בניו על העץ :
(כו) על כן קראו לימים האלה פורים, על שם הפור
על כן על כל דברי האגרת הזאת,
ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם :
(כז) קימו וקבל וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם
ועל כל הנלוים עליהם ולא יעבור
להיות עשים את שני הימים האלה ככתבם וכזמנם בכל שנה ושנה.
(כח) והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור,
משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר,
וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים
וזכרם לא יסוף מזרעם.

ועכשיו נקרא בעיון את הפסוקים המתארים את מה שקרה בפורים, ואת המצוות
שיש לקיים בחג הפורים.

הפסוקים המתארים את הנס שקרה בפורים הם הפסוקים האלה :

(כד) כי המן בן המדתא האגגי צרר כל היהודים
חשב על היהודים לאבדם
והפיל פור הוא הגורל להמם ולאבדם :
(כה) ובבאה לפני המלך אמר
עם הספר ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים על ראשו
ותלו אותו ואת בניו על העץ :

הפסוקים המתארים את המצוות של חג הפורים הם הפסוקים האלה:

=====

<http://www.daat.ac.il/daat/gola/hodesh/manot.gif>

=====

(כא) לקים עליהם להיות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר

ואת יום חמשה עשר בו בכל שנה ושנה:

(כב) כימים אשר נחו בהם היהודים מאויביהם,

והחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב,

לעשות אותם ימי משתה ושמחה,

ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים: ...

(כח) והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור

משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר ...

1. בפסוקים שהובאו מתוך המגילה מוזכרים האנשים המרכזיים בסיפור מגילת אסתר. מצא את האנשים האלה. (שים לב: חלק מהם אינם מוזכרים בשמם!)
2. בפסוק כב כתובות שלש מארבע המצוות של פורים. מה הם?
3. בפסוק כח מוזכרת עוד מצווה ממצוות הפורים. מה היא?

ארבע הם מצוות חג הפורים:

[א] מקרא מגילה

[ב] סעודת פורים (=משתה ושמחה)

[ג] משלוח מנות

[ד] מתנות לאביונים

הרמב"ם מסביר את מצוות היום. נקרא את דבריו:

רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק א

הלכה א. קריאת המגילה בזמנה מצות עשה מדברי סופרים, והדברים ידועים שהיא תקנת נביאים, והכל חייבים בקריאתה ... ומחנכין את הקטנים לקרותה...

רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ב

הלכה יד. מצות יום ארבעה עשר ... להיות יום שמחה ומשתה ומשלוח מנות לרעים ומתנות לאביונים, ומותר בעשיית מלאכה...

הלכה טו. כיצד חובת סעודה זו? שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו, ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרות.
וכן חייב אדם לשלוח שתי מנות של בשר, או שני מיני תבשיל, או שני מיני אוכלין, לחברו. שנאמר (אסתר ט') "ומשלוח מנות איש לרעהו" - שתי מנות לאיש אחד. וכל המרבה לשלוח לרעים - משובח. ואם אין לו, מחליף עם חברו: זה שולח לזה סעודתו, וזה שולח לזה סעודתו, כדי לקיים "ומשלוח מנות איש לרעהו".

הלכה טז. וחייב לחלק לעניים ביום הפורים. אין פחות משני עניים: נתן לכל אחד מתנה אחת, או מעות, או מיני תבשיל, או מיני אוכלין. שנאמר "ומתנות לאביונים" - שתי מתנות לשני עניים. ואין מדקדקין במעות פורים, אלא כל הפושט ידו ליטול נותנין לו...

1. סדר את מצוות הפורים לפי סדר עולה של מספר המשתתפים במצווה: מצווה לאדם אחר, לשני אנשים, למשפחה ולבית הכנסת.
2. שני עניים שאין להם אפשרות לשלוח מנות לחבר, מה יעשו? כיצד דבר זה מוסיף אהבה בין אנשים, למרות שלא נתנו מתנה?

חודש ניסן

חג הפסח הוא החג הראשון שחגגו בני ישראל
כאשר יצאו ממצרים. חודש ניסן הוא החודש
הראשון, לזכר יציאת מצרים שהייתה בחודש
ניסן. מצוות רבות יש בחג הפסח:

בזמן בית המקדש: מביאים קרבן בערב פסח, ואוכלים אותו בליל הפסח
מצווה להוציא את החמץ מן הבית

מצווה לאכול מצות

מצווה לחוג את ליל הסדר, ולספר ביציאת
מצרים
מהיום השני של פסח סופרים חמישים יום,
ואחריהם חוגגים את חג השבועות.

מצוות הפסח בתורה

ספר שמות פרק יג

- (ג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם
זְכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יֵצְאֶתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים
כִּי בַחֹזֶק יָד הוֹצִיא ה' אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חֶמֶץ:
(ד) הַיּוֹם אַתֶּם יֹצְאִים בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב:
(ה) וְהָיָה כִּי יִבְיָאֵד ה'
אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי
אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לֵאמֹר לְךָ אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ
וְעַבְדָּתְךָ אֶת הָעַבְדָּה הַזֹּאת בְּחֹדֶשׁ הַזֶּה:
(ו) שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכַל מִצַּת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חַג לַה':
(ז) מִצּוֹת יֵאָכֵל אֶת שְׁבַעַת הַיָּמִים
וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חֶמֶץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֵר בְּכֹל גְּבֻלְךָ:
(ח) וְהִנְדַּתְךָ לְבָנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר
בְּעִבּוֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם:
(ט) וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל יָדְךָ וּלְזִכְרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ
לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ
כִּי בְיַד חֲזָקָה הוֹצֵאתָ ה' מִמִּצְרָיִם:
(י) וְשִׁמְרַתְךָ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֵדָה מִיָּמִים יָמִימָה:

1. בפסוקים מוזכר חג הפסח, הסיבות לחג זה,
והמצוות העיקריות של הפסח. מצא אותן!
2. מהו ה"אות על ידך" ומהו ה"זיכרון בין עיניך"?

בדיקת חמץ

ספר שמות פרק יג

(ז) מצות יאכל את שבַעַת הימים
ולא יראֶה לְךָ חֶמֶץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שָׂאֵר בְּכָל גְּבֻלְךָ :

פסחים פרק א משנה א

אור לארבעה עשר בודקים את החמץ
לאור הנר.
כל מקום שאין מכניסין בו חמץ
אין צריך בדיקה.

אור לארבעה עשר - הלילה שלפני יום ארבעה
עשר בחודש.

בודקים את החמץ - בודקים ומחפשים את החמץ
בכל מקום שהיה בו חמץ במשך השנה, כדי
שלא יישאר חמץ בבית בחג הפסח.

1. ספר על הכנת הבית לפסח, ועל ניקוי הבית
מחמץ. האם אתה יודע איך בודקים את החמץ?

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ב

א. מצות עשה מן התורה להשבית החמץ קודם זמן איסור אכילתו,
שנאמר (שמות י"ב) "ביום הראשון תשביתו שאור מבתים", ומפי
השמועה למדו ש"ראשון" זה, הוא יום ארבעה עשר.

ב. ומה היא השבתה זו האמורה בתורה? היא שיבטל החמץ בלבו, ויחשוב
אותו כעפר, וישים בלבו שאין ברשותו חמץ כלל, ושכל חמץ שברשותו הרי
הוא כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל.

ג. ומדברי סופרים לחפש אחר החמץ במחבואות ובחורים, ולבדוק
ולהוציאו מכל גבולו.

וכן מדברי סופרים שבדקין ומשביתין החמץ בלילה מתחילת ליל ארבעה
עשר לאור הנר, מפני שבליילה כל העם מצויין בבתיהן ואור הנר יפה
לבדיקה.

ד. אין בודקין לא לאור הלבנה ולא לאור החמה ולא לאור האבוקה, אלא
לאור הנר.

1. הרמב"ם מדבר על "השבתה", ומסביר מהו השבתה. הסבר את המושג "השבתה" בלשונך.

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ג הלכה יא

כיצד ביעור חמץ?

שורפו או פורר וזורה לרוח או זורקו לים.

1. מתי שורפים את החמץ? העזר בהגדה של פסח, בתחילת ההגדה. שם כתוב כיצד בודקים את החמץ, וכיצד מבערים אותו.
2. העתק מן ההגדה את הדברים שאומרים בזמן שרפת החמץ.

ליל הסדר

ליל הסדר הוא הזמן שבו קוראים בהגדה, מזכירים את יציאת מצרים, שותים את ארבע הכוסות, אוכלים מצה ומרור ומברכים על הגאולה. אנו נלמד קטעים מן המשנה המתארת את ליל הסדר. המשנה מזכירה שכל אדם צריך להכין ארבע כוסות יין לצורך ליל הסדר. מתחילים את ליל הסדר בכוס ראשונה, שהיא הכוס של הקידוש. אחר כך מוזגים את הכוס השניה, והבן שואל "מה נשתנה".

פסחים פרק י

מזגו לו כוס שני, וכאן הבן שואל אביו.
ואם אין דעת בבן, אביו מלמדו:

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות?
שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה,
הלילה הזה כולו מצה.

שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות,
הלילה הזה מרור.

שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל,
הלילה הזה כולו צלי.

שבכל הלילות אנו מטבילין פעם אחת,
הלילה הזה שתי פעמים.
ולפי דעתו של בן אביו מלמדו.

1. מלא בטבלה הבאה את ארבע הקושיות:

קושי ה	בכל הלילות	הלילה הזה
1		
2		
3		
4		

2. ועכשיו מלא בטבלה את ארבע הקושיות כפי
שהן כתובות בהגדה של פסח:

קושי ה	בכל הלילות	הלילה הזה
1		
2		
3		
4		

3. עכשיו השווה את הקושיות השלישית
והרביעית, כפי שהן מופיעות במשנה, וכפי שהן
בהגדה של פסח:

קושי ה	במשנה	בהגדה
3		
4		

ההבדל בין הקושיות במשנה ובהגדה שלנו הוא
בגלל הזמן שהמשנה נכתבה בו. בזמן המשנה
אכלו בליל הסדר את קורבן הפסח, והמצווה
היא לאכול אותו צלוי. לכן השאלה השלישית
במשנה היא:

שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל,

הלילה הזה כולו צלי.

עכשיו שאין מקריבים קרבן פסח, אוכלים בשר
מבושל בליל הסדר, ולכן אי אפשר לשאול את

השאלה של המשנה. השאלה הוחלפה,
ובמקומה מופיעה השאלה הזאת:
שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין ובין מסובין,
הלילה הזה כולנו
מסובין.

פסח מצה ומרור

רבן גמליאל
רבן גמליאל היה נשיא הסנהדרין ביבנה, ומנהיג העם בשנים שאחרי חורבן בית המקדש השני. היה מצאצאי הלל הזקן. רבן גמליאל עסק הרבה בקביעת הלכה בדינים שהיו בהם מחלוקות, הוא גם סידר את נוסח התפילה שאנו מתפללים בכל יום. נסע בשליחות העם לרומא, ושם התווכח עם פילוסופים על ענייני דת. בימיו החלה הנצרות להתפשט, והוא תיקן את ברכת המינים ("ולמלשינים") כנגדם.

משנה ה

רבן גמליאל היה אומר:
כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח
לא יצא ידי חובתו.
ואלו הן: פסח מצה ומרור.
פסח - על שום שפסח המקום על בתי אבותינו
במצרים.
מצה - על שום שנגאלו אבותינו במצרים.
מרור - על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו
במצרים.

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו
כאילו הוא יצא ממצרים. שנאמר:
"והגדת לבנך ביום ההוא לאמר
בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים"
(שמות יג)

לפיכך אנחנו חייבין להודות להלל לשבח לפאר
לרומם
להדר לברך לעלה ולקלס
למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הניסים האלו:
הוציאנו מעבדות לחירות,
מיגון לשמחה,
ומאבל ליום טוב,
ומאפילה לאור גדול,
ומשעבוד לגאולה
ונאמר לפניו הללויה:

רבן גמליאל אומר כי חג הפסח מרוכז סביב
שלשת המושגים האלה: פסח, מצה ומרור.

(ז) ולקחתני אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים

וידעתם כי אני ה' אלהיכם

המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים :

(ח) והבאתי אתכם אל הארץ

אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב

ונתתי אתה לכם מורשה אני ה'

סיפור הצלתו של יוסף

בראשית פרק מ

(ט) ויספר שר המושקים את חלמו ליוסף ויאמר לו

בחלומי והנה גפן לפני :

(י) ובגפן שלשה שריגים והוא כפרחת עלתה נצה הבשילו אשכלתיה ענבים :

(יא) וכוס פרעה בדי ונקח את הענבים

ואשחט אתם אל כוס פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה :

(יב) ויאמר לו יוסף זה פתרונו שלשת השנים שלשת ימים הם :

(יג) בעוד שלשת ימים ישא פרעה את ראשו והשיבך על כנך

ונתת כוס פרעה בידו כמשפט הראשון אשר היית משקהו :

בראשית רבה פרשה פח

מאיכן קבעו חכמים ארבע כוסות שלפסח?

ר' חונה בשם ר' בניה : כנגד ארבע גאולות שנאמרו במצרים :

"והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים.. והצילתי אתכם... וגאלתי

אתכם... ולקחתני אתכם לי לעם" (שמות ו').

ר' שמואל בר נחמן אמר : כנגד ארבעה כוסות שנאמרו כאן : "וכוס פרעה

בידי", "ואשחט אותם אל כוס פרעה", "ואתן את הכוס", "ונתת כוס

פרעה בידו".

1. המדרש נותן שתי סיבות לארבע הכוסות

ששותים בליל הסדר. הסיבה הראשונה -

ארבעה לשונות הגאולה שנזכרו בספר שמות

בפרק ו.

העתק את ארבע לשונות הגאולה בטבלה

הבאה, ופרש אותם.

לשון הגאולה	מה מבטיח ה' בלשון זו?
והוצאתי	

יציאה ממצרים והמצרים ייענשו	

2. בפסוקים יש לשון גאולה נוספת שלא נזכרה בדרשה בבראשית רבא. מה לשון הגאולה הזו? לאיזה מקום הוא קשור? פסוק זה אינו אחד מלשונות הגאולה, כי הוא מתאר את מה שבא אחרי הגאולה. מהו?
3. הפירוש השני של ארבע כוסות בליל הסדר בנוי על ארבע הכוסות שמוזכרות בסיפור יוסף בבית הסוהר. מהו הקשר בין יוסף בבית הסוהר לגאולה ממצרים?

חודש אייר

הבאת העומר

אדם אוהב את הדברים החדשים: את הפירות הראשונים שצומחים, את המודל החדש של המכוניות, את בגדים החדשים שיוצאים לשוק. התורה מלמדת את האדם להתאפק. את הפירות הראשונים מביאים לבית המקדש, ונותנים אותם לכהן. אלו הם הביכורים, שמתחילים להביא אותם בחג השבועות. גם מגידולי השעורה, מביאים את השעורה הראשונה לבית המקדש, מקריבים ממנה את קרבן העומר, ואחר כך אוכל כל אחד מן התבואה שצמחה. ועוד מצווה יש והיא קשורה להקרבת העומר: מיום הבאת העומר סופרים חמישים יום, ימי ספירת העומר, ובסופם, ביום החמישים, חוגגים את חג השבועות. בפרק זה נלמד על הקרבת העומר בפסח, ועל ספירת העומר מפסח ועד שבועות.

ספר ויקרא פרק כג

(ט) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר:

(י) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם

כִּי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן

וְקִצְרְתֶם אֶת קִצְרֶיהָ

וְהִבֵּאתֶם אֶת עֹמֶר רֵאשִׁית קִצְרְכֶם אֶל הַכֹּהֵן:

(טו) וְסִפַּרְתֶם לָכֶם מִמַּחֲרַת הַשֶּׁבֶת

מִיּוֹם הַבִּיאְכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה

שִׁבְעַת שָׁבָתוֹת תְּמַיַּמַת תִּהְיֶינָה:

(טז) עַד מַמַּחֲרַת הַשֶּׁבֶת הַשְּׁבִיעִית תִּסְפְּרוּ חֲמִישִׁים יוֹם

וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַה'

הפסוק מתאר את הקרבת העומר. את העומר מקריבים ממחרת השבת - "שבת" כאן הוא החג הראשון של הפסח. למחרת הפסח מקריבים בבית המקדש את קרבן העומר.

קציר העומר נעשתה בטקס יפה, והמשנה מתארת אותו:

מנחות פרק י משנה ג

כיצד היו עושים?

שלוחי בית דין יוצאים מערב יום טוב

ועושים אותו כריכות במחובר לקרקע

כדי שיהא נוח לקצור.

וכל העיירות הסמוכות לשם מתכנסות לשם,
כדי שיהא נקצר בעסק גדול.
כיון שחשכה, אומר להם: בא השמש?
אומרים: הין. בא השמש? אומרים הין.
מגל זו? אומרים הין.
מגל זו? אומרים הין.
קופה זו? אומרים הין.
קופה זו? אומרים הין.
בשבת אומר להם:
שבת זו? אומרים הין.
שבת זו? אומרים הין.
אקצור? והם אומרים לו, קצור!
אקצור? והם אומרים לו, קצור!
שלשה פעמים על כל דבר ודבר, והם אומרים לו: הין, הין, הין!
כל כך למה מפני הביתוסים,
שהיו אומרים אין קצירת העומר במוצאי יום טוב:

שליחי בית הדין היו יוצאים לשדה בערב חג הפסח, והיו קושרים את השבלים יחד, כדי להכין אותם לקציר שיהיה במוצאי חג ראשון של פסח. הגיע מוצאי שבת של ראשון של פסח, היו שליחי בית הדין יוצאים לקצור את העומר. תושבי הכפרים שליד שדה התבואה היו יוצאים כדי לראות את הקציר. שליחי בית הדין היו שואלים אותם לפני כל מעשה שעשו אם לעשות אותו, וכולם היו אומרים במקלה: "הין" - כן.

ולמה עשו את הקציר בטקס כל כך גדול? כי הבייתוסים פירשו את הפסוק "ממחרת השבת" בדרך אחרת ממה שפרשו חכמים. הבייתוסים הם קבוצה של יהודים שחלקו על חכמים, ולא שמעו בקולם. אנחנו מפרשים "שבת", יום ראשון של פסח. ותמיד מתחילים את ספירת העומר במוצאי פסח. הבייתוסים פירשו את הפסוק "ממחרת השבת", ביום ראשון. והם רצו להקריב את העומר ביום ראשון, ולספור את ספירת העומר רק מיום ראשון. כדי שישמעו בקול דברי חכמים, יצאו השליחים לקצור את העומר במוצאי הפסח, וכולם ראו שקוצרים את העומר לפי הפירוש שפירשו חכמים את הפסוק: במוצאי חג הפסח. ו"ממחרת השבת" פירושו: למחרת יום ראשון של פסח.

1. העומר בא רק בארץ ישראל. מאיזה פסוק אפשר ללמוד דבר זה?

חודש סיוון

בחודש סיוון חל חג השבועות. בחג השבועות ניתנה תורה לישראל. בשיעור זה נלמד על מתן תורה, על זמנו של חג השבועות, ועל התורה שניתנה בסיני.

מתן תורה

שמות פרק יט

- (טז) וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְהִיטָה הַבָּקָר
וַיְהִי קֹלֶת וּבְרָקִים וְעָנָן כָּבֵד עַל הָהָר וְקוֹל שֹׁפָר חֲזָק מְאֹד
וַיִּתְחַדּוּ כָּל הָעָם אֲשֶׁר בְּמִחְנֶה:
(יז) וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעָם לִקְרֹאת הָאֱלֹהִים מִן הַמִּחְנֶה
וַיִּתְיַצְּבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר:
(יח) וְהָרַסִּינִי עֵשׂוֹן כִּלּוֹ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו ה' בְּאֵשׁ
וַיַּעַל עֵשׂוֹנוֹ כְּעֵשׂוֹן הַכִּבְשָׁן וַיִּתְחַדּוּ כָּל הָהָר מְאֹד:
(יט) וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחֲזָק מְאֹד
מֹשֶׁה יִדְבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְּקוֹל:

בהר סיני קבל עם ישראל את התורה, בחודש סיוון.

1. אילו דברים שאינם רגילים היו בהר סיני בזמן מתן תורה?
2. מה תפקיד השופר, ומדוע שמעו קול שופר בזמן מתן תורה?

מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יט פסוק *טז

(טז) "ויהי ביום השלישי" ... יכול ניתנה בלילה? ת"ל "ביום" - ביום ולא בלילה. יכול ניתנה בשתיקה? ת"ל "ויהי קולות וברקים" - קולות וקולי קולות, ברקים וברקי ברקים. קולות משונן זה מזה, וברקים משונן זה מזה...

נתקבצו כל אומות העולם אצל בלעם בן בעור, אמרו לו: דומה שהמקום מאבד את עולמו במים, כעניין שנאמר "ה' למבול ישב" (תהי כט י).
אמר להן: שוטים שבעולם, כבר נשבע שאינו מביא מבול לעולם, כעניין שנאמר "כי מי נח זאת לי, אשר נשבעתי מעבר מי נח עוד על הארץ" (ישעי נד ט).

אמרו לו: ודאי מבול של מים אינו מביא, אבל מביא הוא מבול של אש.
אמר להם: אינו מביא לא מבול של מים, ולא מבול של אש.
אמרו לו: והקול הזה, למה?

אמר להם: תורה הוא נותן לעמו, שנאמר "ה' עוז לעמו יתן" (תהי כט יא),
ואין "עוז" אלא תורה, שנאמר "עמו עוז ותושיה" (איוב יב טז).
אמרו לו: אם כן, "ה' יברך את עמו בשלום" (תהי כט יא).

1. המדרש מבאר את הפסוק המתאר אש, עשן וקול שופר. והמדרש מרחיב את הסיפור, ומספר מה חשבו אומות העולם כאשר שמעו את הרעש הזה. מה מוסיף המדרש על מה שכתוב בפסוק?
2. מהי המסקנה של השיחה בין בלעם לאומות העולם?

שמות רבה פרשה כט

אמר רבי אבהו בשם רבי יוחנן: כשנתן הקב"ה את התורה, צפור לא צווח, עוף לא פרח, שור לא געה, אופנים לא עפו, שרפים לא אמרו קדוש קדוש, הים לא נזדעזע, הבריות לא דברו, אלא העולם שותק ומחריש. ויצא הקול: "אנכי ה' אלהיך".

1. לעומת המדרש הקודם המתאר את הרעש, מתאר מדרש זה את השקט. מתי היה הרעש, ומתי היה השקט?
2. מה רוצה המדרש להביע בכך שבזמן מתן תורה היה שקט בכל העולם?

זמן חג השבועות

דברים פרק טז

- (ט) שְׁבַעַת שְׁבַעַת תִּסְפֹּר לָךְ
מֵהַחֵל חֲרָמֶשׁ בְּקִמָּה תִּחַל לִסְפֹּר שְׁבַעַת שְׁבַעַת :
(י) וְעִשִׂיתָ חַג שְׁבַעַת לַה' אֱלֹהֶיךָ מִסֵּת נְדָבַת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן
כַּאֲשֶׁר יִבְרָכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ :
(יא) וְשִׁמַּחְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ אֶתְּהָ וּבְנֶךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ
וְחֵלְוֵי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְהִגַּר וְהִיטֹם וְהַאֲלַמְנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ
בְּמִקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם :
(יב) וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם וְשִׁמַּרְתָּ וְעִשִׂיתָ אֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה :

רש"י, דברים פרק טז פסוק ט

מהחל חרמש בקמה - משנקצר העומר שהוא ראשית הקציר :

1. לפי פסוק ט אפשר לדעת מתי יהיה חג השבועות. באיזה זמן יחול שבועות? ובאיזה תאריך יחול החג?
2. בדוק בלוח השנה, באיזה תאריך בלוח העברי חל חג השבועות? ספור את הימים מיום טז בניסן עד חג השבועות. כמה ימים הם?

תורה מן השמים

בהר סיני קבל עם ישראל את התורה. עשרת הדברות קבלו כל עם ישראל, ואת התורה כולה קבל משה ומסר אותה לזקנים. וכך מתארת המשנה בפרקי אבות את מהלכה של התורה:

אבות פרק א

משנה א

משה קבל תורה מסיני, ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים, וזקנים לנביאים, ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה.
הם אמרו שלשה דברים:
היו מתונים בדין,
והעמידו תלמידים הרבה,
ועשו סייג לתורה.

סדר מסירת התורה מתואר במשנה: ה' בסיני, משה רבנו, יהושע בן נון, הזקנים, הנביאים ואנשי כנסת הגדולה.

1. באיזה מספרי התנ"ך מסופר על משה, על יהושע, על הנביאים?
2. אנשי כנסת הגדולה אמרו שלשה דברים לתלמידיהם. פרש את שלשת הדברים האלה. איזה משלשת הדברים שאמרו חשוב כדי שהתורה תמשיך לעבור מדור לדור?

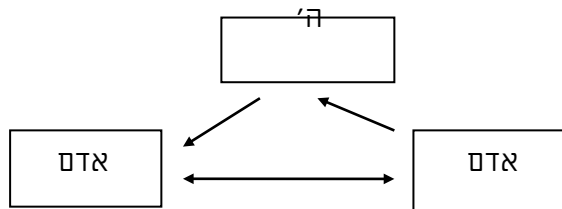
משנה ב

שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה. הוא היה אומר:
על שלשה דברים העולם עומד -
על התורה
ועל העבודה

ועל נמילות חסדים.

שלשת הדברים ששמעון הצדיק מדבר עליהם הם: תורה - לימוד התורה. עבודה - עבודת ה', ובמיוחד עבודת הקורבנות. ונמילות חסדים - הקשר בין בני אדם והעזרה שבני אדם עוזרים זה לזה.

1. שמעון הצדיק חי בסוף ימי בית המקדש השני, והוא היה מאחרוני אנשי כנסת הגדולה. הוא הסביר מהם שלשת הדברים החשובים לקיום היהדות. נסה לבאר את שלשת הדברים האלה לפי הקשר שהם מתארים בין ה' לאדם ובין בני אדם:

הבאת הביכורים

בחג השבועות התחילו להביא את הביכורים לבית המקדש. המצווה היא להביא את הפירות הראשונים שצמחו, ולתת אותם לכוהנים. משבועות ועד חנוכה אפשר להביא ביכורים.

וכך מתארת התורה את הבאת הביכורים:

ספר דברים פרק כו

- (א) וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה וִירְשָׁתָהּ וַיִּשְׁבְּתָּ בָּהּ:
- (ב) וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תָּבִיא מֵאֲרָצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וְשָׂמְתָּ בַטֶּנָּא וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׂכֹן שְׁמוֹ שָׁם:
- (ג) וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַיָּמִים הֵהָם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הַגִּדְתִּי הַיּוֹם לַה' אֱלֹהֶיךָ
- כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׁבַע ה' לְאֲבוֹתֵינוּ לָתֵת לָנוּ:
- (ד) וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנָּא מִיָּדְךָ וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי מִזְבֵּחַ ה' אֱלֹהֶיךָ:
- (ה) וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ

חודש בחדשו - חוברת התלמיד

- אָרְמֵי אֲבָד אָבִי וַיִּרְדּוּ מִצְרַיִם וַיִּגְר שָׁם בְּמִתֵּי מֵעַט
וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָדוֹל עָצוּם וָרֶב :
- (ו) וַיִּרְעוּ אֶתְנֹו הַמִּצְרַיִם וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה :
(ז) וַיִּצְעַק אֶל ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ
וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קִלְנוּ וַיִּרְא אֶת עֲנִינוּ וְאֶת עֲמַלְנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ :
(ח) וַיִּזְאַנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרַע נְטוּיָה
וּבְמִרְא גָדֹל וּבְאַתּוֹת וּבְמִפְתֵּיִם :
(ט) וַיִּבְאַנוּ אֶל הַמִּקְוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת
אָרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבָשׁ :
(י) וַעֲתָה הִנֵּה הִבְאַתִּי אֶת רַאשִׁית אֶת פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִי ה'
וְהַנְחִיתוּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיךָ וְהַשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיךָ :
(יא) וְשִׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֵיךָ וּלְבֵיתְךָ
אֶתָּה וְהַלְוִי וְחֵגְר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ :

1. הפסוקים האלה מוזכרים לך מאחד החגים.
איזה?
2. העתק פסוק אחד המתאר את תולדות עם
ישראל.
3. העתק פסוק אחד המתאר את ארץ ישראל
כארץ טובה.

ביכורים פרק ג

משנה ב

כיצד מעלין את הבכורים?
כל העיירות שבמעמד מתכנסות לעיר של מעמד,
ולנין ברחובה של עיר, ולא היו נכנסין לבתים.
ולמשכים היה הממונה אומר: קומו ועלה ציון אל בית ה' אלהינו:

באור

עיר של מעמד - עיר מרכזית, ששם מתפללים.

משנה ג

..והשור הולך לפניהם, וקרניו מצופות זהב, ועטרת של זית בראשו,
החליל מכה לפניהם. עד שמגיעים קרוב לירושלם.
הגיעו קרוב לירושלם, שלחו לפניהם, ועיטרו את בכוריהם.
הפחות הסגנים והגזברים יוצאים לקראתם,
לפי כבוד הנכנסים היו יוצאים.
וכל בעלי אומניות שבירושלם עומדים לפניהם ושואלין בשלומם:
אחינו אנשי המקום פלוני באתם לשלום:

חודש בחדשו - חוברת התלמיד

באור ;

הפחות הסגנים והגברים - אנשים מכובדים בעלי תפקידים חשובים.

משנה ד

החליל מכה לפניהם, עד שמגיעין להר הבית.
הגיעו להר הבית, אפילו אגריפס המלך נוטל הסל על כתפו ונכנס,
עד שמגיע לעזרה.
הגיע לעזרה, ודברו הלויים בשיר :
"ארוממך ה' כי דליתני, ולא שמחת אויבי ליי" (תהלים ל) :

משנה ו

עודהו הסל על כתפו קורא מ"הגדתי היום לה' אלהיך" (דברים כו)
עד שגומר כל הפרשה.
ר' יהודה אומר : עד "ארמי אובד אבי".
הגיע ל"ארמי אובד אבי", מוריד הסל מעל כתפו ואוחזו בשפתותיו,
וכהן מניח ידו תחתיו ומניפו,
וקורא מ"ארמי אובד אבי" עד שהוא גומר כל הפרשה,
ומניחו בצד המזבח,
והשתחוה ויצא :

1. בבית המקדש כל בני אדם שווים, איך רואים
זאת בהבאת הביכורים?

=====
=====

<http://www.daat.ac.il/daat/gola/hodesh/bikurim.gif>

חודש תמוז-אב

משנה מסכת תענית פרק ד משנה ו

חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז,

וחמשה בתשעה באב:

בשבעה עשר בתמוז

נשתברו הלוחות-

ובטל התמיד-

וחובקעה העיר-

ושרף אפוסטמוס את התורה,

את התורה

והעמיד צלם בהיכל.

בתשעה באב

נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ, לאחר חטא המרגלים

וחרב הבית בראשונה

ובשניה,

ונלכדה ביתר,

ונחרשה העיר. נחרשה ירושלים לאחר חורבן בית שני

משנכנס אב ממעטין בשמחה:

משה שבר את הלוחות בחטא העגל

בזמן המצור על בית ראשון

הרומאים נכנסו לירושלים בבית שני

שר יוני, בימי בית שני, שרף

אפוסטמוס העמיד צלם בבית המקדש

בזמן מרד בר כוכבה

1. סדר את המאוראות המוזכרים במשנה לפי סדר התרחשותם.

רמב"ם הלכות תעניות פרק ה

הלכה א

יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה...

הלכה ב

ואלו הן:

יום שלישי בתשרי, שבו נהרג גדליה בן אחיקם ונכבית גחלת ישראל

הנשארה, וסיבב להתם גלותן,

ועשירי בטבת- שבו סמך מלך בבל נבוכדנאצר הרשע על ירושלים והביאה

במצור ובמצוק.

ושבעה עשר בתמוז, וחמשה דברים אירעו בו :
נשתברו הלוחות,
ובטל התמיד מבית ראשון,
והובקעה ירושלים בחורבן שני,
ושרף אפוסטומוס הרשע את התורה,
והעמיד צלם בהיכל.

חלכה ג

ותשעה באב, וחמשה דברים אירעו בו :
נגזר על ישראל במדבר שלא יכנסו לארץ,
וחרב הבית בראשונה
ובשנייה,

ונלכדה עיר גדולה, וביתר שמה, והיו בה אלפים ורבבות מישראל, והיה להם מלך גדול, ודימו כל ישראל וגדולי החכמים שהוא המלך המשיח, ונפל ביד גויים, ונהרגו כולם. והיתה צרה גדולה כמו חורבן המקדש.

ובו ביום המוכן לפורענות, חרש טורנוסרופוס הרשע ממלכי אדום את ההיכל ואת סביביו לקיים (ירמיהו כ"ו) "ציון שדה תחרש".

1. הרמב"ם מוסיף עוד שני צומות לרשימה שלמדנו במשנה. מהם? איך הם קשורים לחורבן בית המקדש?
2. איזהו היום "המוכן לפורענות"? האם ידוע לך פורענויות נוספות שקרו באותו יום?

